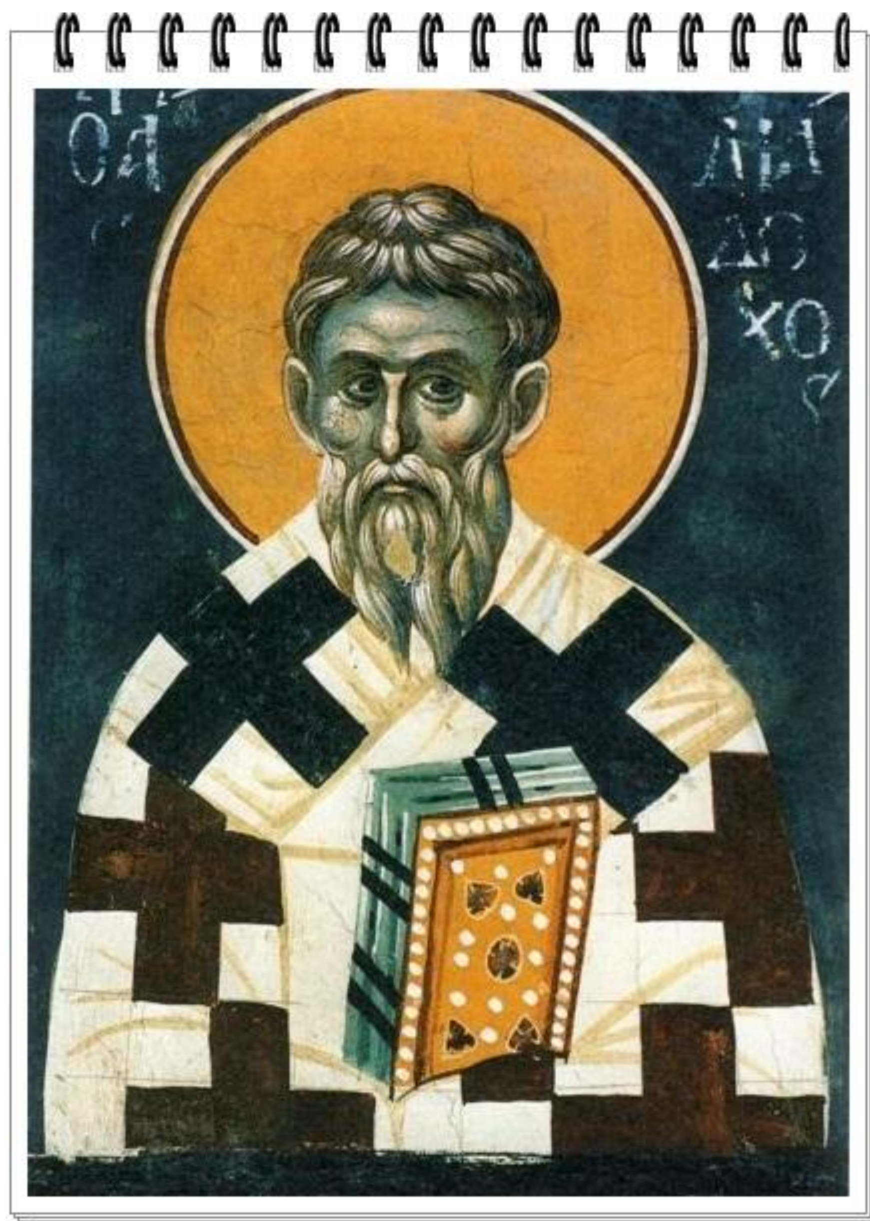
Sfântul ierarh Diadoh al Foticeei - Filocalia volumul I - Viaţa şi scrisul lui

Viaţa şi scrierile lui Diadoh al Foticeii

Sub numele lui Diadoh al Foticeii e cunoscută o scriere de cuprins duhovnicesc, împărţită în 100 de capete.

Încă din veacul al VII-lea Sfântul Maxim mărturisitorul şi Sofronie din Ierusalim citează din această scriere şi îl socotesc ca autor pe Diadoh, episcop de Foticeea.

Acesta nu poate fi decât acel Diadoh, episcop al Foticeii din Epirul vechi, care la anul 458 semnează împreună cu alţi ierarhi o scrisoare către împăratul Leo I, anunţându-i moartea patriarhului Proterie din Alexandria, ucis de monofiziţi. *(J. D. Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, vol. VII, Florenţa, 1757–1764, p. 619.)*

Altceva nu se ştie despre viaţa acestui ierarh, care trebuie să fi fost un mare ascet şi un adânc cunoscător al tainelor vieţii mistice, după cum rezultă din scrierea sa amintită, care s-a bucurat de o deosebită preţuire în timpul de după el, cum arată mulţimea manuscriselor în care s-a păstrat.

De la el a mai rămas şi o Vedere *(Ορασις τού άγίου Διαδόχου έπισκόπου Φωτικής τής Ηπείρου, ediţie de Iustinos Bithynos în Νέα Ζιών 6, vol. IX, Ierusalim, 1909, pp. 247–254. O ediţie mai bună: W. N. Beneşevici, „Viziunea“ lui Diadoh, episcopul Foticeii în Epir în Memoriile Academiei Imperiale de Ştiinţe din Sankt Petersburg, seria a VIII-a, clasa istoric-filozofică, vol. VIII, nr. 11, Sankt Petersburg, 1908 (în ruseşte).)* în care, în forma unui dialog purtat în vis între el şi Ioan Botezătorul, se discută asupra problemelor în legătură cu vederea lui Dumnezeu pe pământ şi în viaţa viitoare. (De la Diadoh a mai rămas o predică Despre înălţarea Domnului nostru Iisus Hristos (Sermo de ascensione D. N. Iesu Christi; P. G. 65, 1141A–1148A) şi Cuvântare contra arianilor (Sermo contra arianos; P. G. 65, 1149A–1165D), care, fiind din vol. IV, nu e a lui Diadoh.)

Scrierea lui amintită, în 100 de capete, nu e tipărită în Patrologia lui Migne decât într-o traducere latină (În P. G. 65, 1167A–1212A. Traducerea latină e făcută de Fr. Turrianus la 1570 şi are titlul Capita centum de perfectione spirituali), măcar că un text grecesc al ei fusese publicat încă în 1782 la Veneţia, în Filocalia *(Textul acesta, reprodus în ed. a II-a a Filocaliei greceşti, vol. I, Atena, 1893, pp. 140–164, e intitulat Λόγος άσκητικός, διηρημένος είς ρ' κεφάλαια πρακτικά γνώσεως καί διακρίσες πνευματικής. Traducerea românească am făcut-o după el, neavând la îndemână textele mai critice editate de C. Popov şi J. E. Weiss-Liebersdorf. Ediţia lui C. Popov a apărut în 1903 la Kiev, iar a lui Weiss-Liebersdorf în 1912, la Leipzig, în „Bibliotheca Teubneriana“.)*

Această scriere este un tratat complet asupra vieţii duhovniceşti, scris de un om care a practicat-o. Ea ne lămureşte mai bine decât multe volume groase despre duhul în care se trăia în lumea monahală. Ea ne arată că în vremea sinoadelor ecumenice şi a marilor certe hristologice, nici învăţătura despre trăirea creştină nu era lipsită de dispute. Scrierea aceasta are şi o parte polemică, în care respinge învăţături greşite.

După Diadoh, scopul vieţii duhovniceşti este unirea sufletului cu Dumnezeu prin dragoste (cap. 1–2).

El face deosebirea între „chipul“ lui Dumnezeu în om şi „asemănarea“ cu El (cap. 4, 88). Prin păcatul strămoşesc „chipul“ dumnezeiesc s-a întinat, s-a spălăcit. Harul botezului curăţă „chipul“, îl spală de întinăciunea pă-catului. Dar prin aceasta încă nu avem şi „asemănarea“. Spălarea chipului se face fără colaborarea noastră; lucrarea aceasta a harului încă n-o simţim. „Asemănarea“ începem să o câştigăm pe măsură ce ne sporim sforţările noastre pentru o viaţă virtuoasă şi o atingem deplin când a crescut în noi dragostea de Dumnezeu în mod covârşitor. Abia după ce am sporit în „asemănare“, în dragoste, ni se face şi harul „simţit“. ***„Harul se ascunde, cum am zis, chiar din clipa în care ne botezăm în adâncul minţii. Dar îşi acoperă prezenţa faţă de simţirea minţii. Din moment ce începe însă cineva să iubească pe Dumnezeu cu toată hotărârea, o parte din bunătăţile harului intră în comuniune într-un chip tainic cu sufletul prin simţirea minţii. Căci pe măsură ce sporeşte sufletul, şi darul dumnezeiesc îşi arată dulceaţa sa minţii“ (cap. 77).***

„Două bunuri ne aduc nouă sfântul har al botezului renaşterii, dintre care unul îl covârşeşte pe celălalt în chip nesfârşit. Cel dintâi ni se dă îndată. Căci ne înnoieşte chiar în apă şi luminează toate trăsăturile sufletului, adică „chipul“, îndepărtând toată zbârcitura păcatului nostru. Iar celălalt aşteaptă ca să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este „asemănarea“. Când începe deci mintea să guste întru multă simţire dulceaţa Preasfântului Duh, suntem datori să ştim că începe harul să zu-grăvească, aşa zicând, peste chip „asemănarea“ (cap. 88).

Prin această deosebire Diadoh vrea să combată masalianismul. Pentru acesta harul şi experienţa prezenţei harului erau identice. Abia această experienţă este o dovadă că omul este eliberat de păcat şi de diavol. De aceea, preţuind exclusiv rugăciunea ca mijloc al experierii harului, nesocoteau taina botezului ca mijlocitoare a harului care şterge, fără să avem conştiinţa, păcatul din noi.

Cei ce combăteau masalianismul (mai ales Marcu Ascetul şi Diadoh al Foticeii) preţuind, ca şi adversarii lor, trăirea mistică a harului, trebuiau să distingă „chipul“ lui Dumnezeu de „asemănarea“ cu Dumnezeu, pentru a putea distinge şi harul botezului, care restabileşte acest chip fără să ne dăm noi seama, de trăirea conştientă a harului, care realizează treptat „asemănarea“ nu numai prin rugăciune, cum ziceau masalienii, ci prin sforţările cu voia spre toată virtutea.

Porniţi pe calea deprecierii botezului şi a harului nesesizat de conştiinţă dăruit prin această taină, masalienii afirmau că botezul nu alungă pe diavol din sufletul omului, aşadar nu şterge nici păcatul cu totul, ci în omul botezat sălăşluieşte şi harul, şi păcatul, şi Duhul Sfânt, şi diavolul.

Această teorie o respinge Diadoh, arătând că, dacă până la botez înăuntrul sufletului se află diavolul, de la botez înăuntrul lui se sălăşluieşte harul, iar diavolul e scos afară. De aici înainte sufletul este influenţat de har dinăuntrul său; iar diavolul îl influenţează numai din afară, prin mustul trupului şi prin simţurile lui.

„Unii au născocit că atât harul, cât şi păcatul, adică atât Duhul adevărului, cât şi duhul rătăcirii se ascunde în mintea celor ce se botează. De aceea zic că o persoană îmbie mintea spre cele bune, iar cealaltă, îndată spre cele potrivnice. Eu însă am înţeles din dumnezeieştile Scripturi şi din însăşi simţirea minţii că înainte de Sfântul botez harul îndeamnă sufletul spre cele bune din afară, iar satana foieşte în adâncurile lui, încercând să stăvilească toate ieşirile minţii dinspre dreapta. Dar din ceasul în care ne renaştem, diavolul e scos afară, iar harul intră înăuntru. Ca urmare, aflăm că, precum odinioară stăpânea asupra sufletului rătăcirea, aşa după botez stăpâneşte adevărul asupra lui. Lucrează satana asupra sufletului şi după botez, ca şi mai înainte, ba de multe ori chiar mai rău. Dar nu ca unul ce se află la un loc cu harul (să nu fie!), ci învăluind oarecum mintea în fumul dulceţurilor neraţionale, prin mustul trupului“ (cap. 76).

Cu alte cuvinte, până nu se sălăşluieşte harul în adâncul sufletului, lucrează chiar din el dracii cei mai subţiri, oprindu-l de la dorirea binelui şi îndemnându-l la patimi sufleteşti. Dar după ce se sălăşluieşte harul în minte, vin la rând dracii mai materiali, care aţâţă trupul spre patimi trupeşti, ca să despartă mintea din comuniunea cu harul (cap. 81).

„Harul lui Dumnezeu se sălăşluieşte în însuşi adâncul sufletului. De aceea din însuşi adâncul inimii simţim oarecum izvorând dragostea de Dumnezeu, când ne gândim fierbinte la El. Iar dracii de aici înainte se mută şi se încuibează în simţurile trupului, lucrând prin firea uşor de influenţat a trupului asupra celor ce sunt încă prunci cu sufletul. (…) De aceea harul prin simţirea minţii înveseleşte trupul cu o bucurie negrăită la cei ce sporesc în cunoştinţă; iar dracii prin simţurile trupului robesc sufletul, îmbiindu-l, ucigaşii, cu sila spre cele ce nu vrea, când ne află mai ales umblând fără grijă şi cu nepăsare pe calea credinţei (cap. 79).

Viaţa duhovnicească începe cu frica de Dumnezeu. ***„Nimenea nu poate să iubească pe Dumnezeu din toată inima, dacă nu se va teme mai întâi de El întru simţirea inimii“ (cap. 16).*** Prin frică începe să se cureţe sufletul de păcate. Dar chiar înainte de aceasta trebuie să se desfacă de grijile lumeşti. Până ce sufletul e nepăsător şi dornic de plăceri nu simte frica de Dumnezeu. Dar când începe să se cureţe cu multă luare-aminte, atunci simte frica de Dumnezeu ca pe un medicament al vieţii. Curăţindu-se astfel tot mai mult, ajunge la dragostea desăvârşită, în care nu mai este frică, ci nepătimire (cap. 17). ***„Cel ce iubeşte pe Dumnezeu crede cu adevărat în El şi împlineşte cu evlavie poruncile. Iar cel ce crede numai şi nu este în iubire nu are nici credinţa pe care crede că o are“ (cap. 21).***

După curăţirea de patimile trupeşti, lucrare în care rol mare au ascultarea şi înfrânarea, trebuie să se facă şi curăţirea minţii de gânduri rele, lucru care cere o liniştire a minţii.

„Cei ce se nevoiesc trebuie să-şi păzească pururea cugetul neînviforat, ca mintea, deosebind gândurile ce intră în ea, pe cele bune şi trimise de Dumnezeu să le aşeze în cămările memoriei, iar pe cele urâte şi drăceşti să le arunce afară din vistieriile firii“ (cap. 26).

„Dar numai Duhul Sfânt poate curăţi mintea cu adevărat. (…) Căci strălucind El necontenit în cămările sufletului, nu numai că se fac arătate în minte micile şi întunecoasele năvăliri ale dracilor, ci se şi slăbesc, fiind vădite de lumina aceea sfântă şi slăvită.“

De aceea zice Apostolul: „Duhul să nu-l stingeţi“ (1 Tes. V, 19). Curăţindu-se mintea, se pune în lucrare simţirea ei, care este un organ prin care mintea se raportează la cele nevăzute şi dumnezeieşti, ca simţurile trupului la cele văzute (cap. 24, 30).

„Simţirea aceasta a minţii“ sau a „inimii“, sau a „sufletului“ nu trebuie înţeleasă însă ca o vedere materială a lui Dumnezeu. „Nimenea să nu nădăjduiască auzind de simţirea minţii că i se va arăta în chip văzut slava lui Dumnezeu. Spunem numai că cel ce şi-a curăţit sufletul simte printr-o gustare negrăită mângâierea dumnezeiască, dar nu că i se arată ceva din cele nevăzute. ***„«Pentru că acum umblăm prin credinţă, şi nu prin vedere», zice fericitul Pavel. Dacă deci i se va arăta vreunui nevoitor fie vreo lumină, fie vreo formă cu chip de foc, fie vreun glas, să nu primească nicidecum o astfel de vedere. Căci este amăgire vădită a vrăjmaşului“ (cap. 36; vezi şi cap. 37, 38).***

„Că mintea, când începe să fie lucrată cu putere de lumină dumnezeiască, se face întreagă străvezie, încât îşi vede în chip îmbelşugat lumina sa, nimenea nu se îndoieşte. Căci aşa devine când puterea sufletului biruieşte cu totul asupra patimilor. Dar că tot ce i se arată într-o formă oarecare fie ca lumină, fie ca foc, vine din reaua uneltire a vrăjmaşului, ne învaţă limpede dumnezeiescul Pavel, spunând că acela se preface în înger al luminii" (cap. 40).

Dar înaintarea aceasta în viaţa duhovnicească spre nepătimire, dragoste şi vedere tainică nu se face fără lupte.

„Când mintea începe să simtă harul Preasfântului Duh, atunci satana mângâie sufletul printr-o simţire dulce în timpul odihnei de noapte, când vine ca o adiere de somn uşor peste el." Ceea ce ajută atunci sufletului să alunge adierea dulce a satanei este numele Domnului Iisus. ***„Dacă deci mintea va fi aflată ţinând în amintire fierbinte numele sfânt al Domnului Iisus şi se va folosi ca de o armă de numele acela prea sfânt şi prea mărit, va pleca amăgitorul viclean" (cap. 31, 32).***

Cu cât se îmbogăţeşte sufletul mai mult de darurile lui Dumnezeu, cu atât ***„îngăduie Domnul mai mult să fie supărat de draci, ca să înveţe tot mai mult să fa-că deosebire între bine şi rău, şi să-l facă mai smerit" (cap. 77).***

Diadoh are comună cu mulţi scriitori din Răsărit teoria deosebirii dintre „teolog" şi „gnostic". Teologul este propovăduitorul, cuvântătorul tainelor dumnezeieşti care a primit darul cuvântului, al învăţăturii, care e totodată şi darul înţelepciunii. Spre deosebire de el, gnosticul a primit darul „cunoştinţei", al unirii cu Dumnezeu şi al trăirii acestei uniri. Drumul gnosticului este mai ales acela al rugăciunii, al însin-gurării în adâncurile trăirii mistice, departe de orice grijă (cap. 7–11).

„Poate nota cea mai surprinzătoare a acestei scrieri, zice Viller-Rahner (op. cit., 223), este că viaţa duhovnicească apare de la început până la sfârşit ca o «trăire» şi că la orice pas se vorbeşte de «experienţă»." Aceasta e o caracterizare justă. Nu tot aşa de potrivită este însă observaţia că „Diadoh aparţine teologiei de sentiment, direcţia pietăţii răsăritene, a cărei formă decăzută extremă este masalianismul". Trăirea mistică de care vorbeşte Diadoh nu poate fi identificată pur şi simplu cu o stare sentimentală, împreunarea celor două cuvinte - „simţirea minţii" - este o do-vadă îndestulătoare despre acest adevăr. *(Pentru informaţiile biografice şi bibliografice am folosit I. Bardenhewer, op. cit., vol. IV, 1924, pp. 186–189 şi Viller-Rahner, op. cit., pp. 216–228.)*

Fericitul Diadoh, episcopul Foticeii – Definiţii

1. Definiţia credinţi: cugetare nepătimaşă despre Dumnezeu.
2. Definiţia nădejdii: călătoria minţii spre cele nădăjduite.
3. Definiţia răbdării: stăruinţa neîncetată de a vedea cu ochii înţelegerii pe Cel nevăzut, ca văzut.
4. Definiţia neiubirii de argint: a vrea să nu ai bani, aşa cum vrea cineva să aibă.
5. Definiţia cunoştinţii: e te uita pe tine când te gândeşti la Dumnezeu.
6. Definiţia smeritei cugetări: uitarea atentă a isprăvilor tale.
7. Definiţia nemânierii: dorinţa multă de a nu te mânia.
8. Definiţia curăţiei: simţire pururea lipită de Dumnezeu.
9. Definiţia iubirii: sporirea prieteniei faţă de cei ce ne ocărăsc.
10. Definiţia desăvârşitei desfătări în Dumnezeu: a socoti bucurie tristeţea morţii.

Al aceluiaşi - Cuvânt ascetic despre viaţa morală, despre cunoştinţă şi despre dreapta socoteală duhovnicească, împărţit în 100 de capete

1. Fraţilor, oricărei vederi (contemplaţii) duhovniceşti să-i premeargă credinţa, nădejdea şi dragostea, dar mai ales dragostea. Căci acelea ne învaţă să nesocotim bunătăţile văzute; iar dragostea ne leagă sufletul însuşi de bunătăţile lui Dumnezeu, adulmecând printr-o simţire a minţii urma Celui nevăzut.

2. Singur Dumnezeu e bun prin fire. Dar şi omul se face bun prin Cel cu adevărat bun, dacă îşi cultivă modurile vieţuirii. Din această stare nu se mai poate schimba când sufletul, prin cultivarea binelui, a ajuns în Dumnezeu aşa de mult, cât poate vrea cu puterea care lucrează în el. Căci zice: „Fiţi buni şi milostivi, ca Tatăl vostru cel din ceruri“ (Luca VI, 36).

3. Răul nu este în fire, nici nu este cineva rău prin fire. Căci Dumnezeu nu a făcut ceva rău. Când însă cineva, din pofta inimii, aduce la o formă ceea ce nu are fiinţă, atunci aceea începe să fie ceea ce vrea cel ce face aceasta. Se cuvine deci ca prin cultivarea necontenită a amintirii lui Dumnezeu să ne ferim de a ne deprinde cu răul. Căci e mai puternică firea binelui decât deprinderea răului. Fiindcă cel dintâi este, pe când cel de al doilea nu este decât numai în faptul că se face.

4. Toţi oamenii suntem „după chipul“ lui Dumnezeu; dar „după asemănare“ nu sunt decât aceia care prin multă dragoste şi-au robit libertatea lor lui Dumnezeu. Când deci nu suntem ai noştri, atunci suntem asemenea Celui ce prin dragoste ne-a împăcat cu Sine. La aceasta însă nu va ajunge cineva de nu-şi va convinge sufletul său să nu se mai lase vrăjit de slava vieţii uşoare.

5. Libertatea voinţei se arată în voirea sufletului raţional, care e gata să se mişte spre orice ar vrea. Pe aceasta să o convingem să fie gata numai spre bine, ca prin amintirile cele bune să nimicim totdeauna pomenirea răului.

6. Lumina cunoştinţei adevărate stă în a deosebi fără greşeală binele de rău. Căci atunci calea dreptăţii, atrăgând mintea spre Soarele dreptăţii, o duce la lumina nesfârşită a cunoştinţei, ca pe una care caută de aici înainte cu îndrăznire dragostea. Trebuie deci să smulgem într-o pornire nemânioasă dreptatea de la cei ce îndră-znesc să o necinstească. Căci râvna evlaviei îşi arată biruinţa nu urând pe cineva, ci mustrându-l.

7. Cuvântul duhovnicesc umple de siguranţă simţirea minţii, căci e purtat de lucrarea dragostei ce izvorăşte din Dumnezeu. De aceea mintea noastră se înde-

letniceşte, fără să fie silită, cu grăirea despre Dumnezeu. Căci nu simte atunci vreo lipsă care provoacă grijă. Fiindcă atât de mult se lărgeşte prin vederi, cât vrea lucrarea dragostei. Bine este deci să aşteptăm totdeauna cu credinţă, ca să primim prin dragoste iluminarea pentru a cuvânta. Căci nimic nu e mai sărac decât cugetarea care, stând afară de Dumnezeu, filozofează despre Dumnezeu.

8. Nici cel ce nu este încă luminat nu se cade să se apropie de vederile duhovniceşti; nici cel învăluit din belşug de lumina bunătăţii Preasfântului Duh să nu înceapă a cuvânta. Pentru că lipsa luminii aduce neştiinţă; iar belşugul nu îngăduie să se vorbească. Căci sufletul fiind atunci beat de dragostea către Dumnezeu vrea să se desfăteze cu glas tăcut de slava Domnului. Prin urmare, numai cel ce ţine mijlocia iluminării trebuie să purceadă a grăi despre Dumnezeu. Căci această măsură dăruieşte sufletului cuvinte pline de strălucire. Iar strălucirea iluminării hrăneşte credinţa celui ce grăieşte întru credinţă. Căci rânduiala este ca cel ce învaţă pe alţii să guste, prin dragoste, el mai întâi din rodul cunoştinţei, aşa cum plugarul care se osteneşte trebuie să se împărtăşească el mai întâi din roade.

9. Atât înţelepciunea, cât şi cunoştinţa, cât şi celelalte daruri dumnezeieşti sunt ale unuia şi aceluiaşi Duh Sfânt. Fiecare din ele îşi are lucrarea sa deosebită. De aceea unuia i s-a dat înţelepciune, altuia cunoştinţa întru acelaşi Duh, mărturiseşte apostolul (1 Cor. XII, 7 ş. u.). Cunoştinţa leagă pe om de Dumnezeu prin experienţă, dar nu îndeamnă sufletul să cuvânteze despre lucruri. De aceea unii dintre cei ce petrec în viaţa monahală sunt luminaţi de ea în simţirea lor, dar la cuvinte dumnezeieşti nu vin. Dacă însă se dă cuiva pe lângă cunoştinţă, şi înţelepciune în duh de frică, lucru ce rar se întâmplă, aceasta descoperă însăşi lucrarea cunoştinţei prin dragoste. Fiindcă cea dintâi obişnuieşte să lumineze prin trăire, a doua, prin cuvânt. Dar cunoştinţa o aduce rugăciunea şi liniştea multă când lipsesc cu desăvârşire grijile; iar înţelepciunea o aduce meditarea fără slavă deşartă a cuvintelor Duhului, şi mai ales harul lui Dumnezeu care o dă.

10. Când facultatea impulsivă (mânia) a sufletului se porneşte împotriva patimilor, trebuie să ştii că este vreme de tăcere, căci este ceas de luptă. Iar când vede cineva că starea aceasta de nelinişte a ajuns la linişte fie prin rugăciune, fie prin milostenie, să se lase mişcat de dragostea cuvintelor, asigurând însă prin legăturile smeritei cugetări aripile minţii. Căci până nu se smereşte cineva foarte prin dispreţuirea de sine, nu poate grăi despre măreţia lui Dumnezeu.

11. Cuvântul duhovnicesc păstrează sufletul celui ce-l grăieşte pururea neiubitor de slavă deşartă. Căci mângâind toate părţile sufletului prin simţirea inimii, îl face să

nu mai aibă trebuinţă de slava de la oameni. De aceea îi păzeşte pururea cugetarea fără năluciri, prefăcând-o întreagă în dragoste de Dumnezeu. Dar cuvântul înţelepciunii lumeşti îl îndeamnă pe om pururea spre iubirea de slavă. Căci neputând mângâia şi satisface pe cei ce-l grăiesc prin experienţa simţirii, le dăruieşte plăcerea laudelor, fiind el însuşi o plăsmuire a oamenilor iubitori de slavă. Vom cunoaşte deci fără rătăcire această înrâurire a cuvântului lui Dumnezeu, dacă vom cheltui ceasurile când nu grăim, în tăcere lipsită de griji şi în pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu.

12. Cel ce se iubeşte pe sine nu poate iubi pe Dumnezeu. Dar cel ce nu se iubeşte pe sine, din pricina bogăţiei covârşitoare a iubirii lui Dumnezeu, îl iubeşte pe Dumnezeu, fiindcă unul ca acesta nu caută niciodată slava sa, ci pe a lui Dumnezeu. Căci cel ce se iubeşte pe sine caută slava sa. Iar cel ce iubeşte pe Dumnezeu iubeşte slava Celui ce l-a făcut pe el. Fiindcă e propriu sufletului simţitor şi iubitor de Dumnezeu să caute, pe de o parte, pururea slava lui Dumnezeu în toate poruncile pe care le împlineşte, iar pe de alta, să se desfăteze întru smerenia sa. Căci lui Dumnezeu I se cuvine slavă pentru măreţia Lui, iar omului smerenie, ca prin ea să ajungem să fim ai lui Dumnezeu. De vom face aceasta şi noi, bucurându-ne întocmai ca Sfântul Ioan Botezătorul de slava Domnului, vom începe să zicem neîncetat: „Acesta trebuie să crească, iar noi să ne micşorăm“ (Ioan III, 30).

13. Ştiu pe cineva care iubeşte aşa de mult pe Dumnezeu, plângând totuşi că nu-l poate iubi cât vrea, încât sufletul lui este necontenit într-o astfel de dorinţă fierbinte, că Dumnezeu se slăveşte în el, iar el este ca şi când n-ar fi. Despre sine nu ştie ce valoare are, iar laudele cuvintelor nu-l îndulcesc. Căci din multa dorire a smereniei nu-şi cunoaşte vrednicia sa, ci slujeşte lui Dumnezeu după rânduiala preoţilor. Iar din multa iubire de Dumnezeu îşi ascunde amintirea vredniciei, îngropând cu smerenie undeva, în adâncul dragostei de Dumnezeu, lauda ce i se cuvine din pricina acestei vrednicii, ca să-şi pară în cugetarea sa totdeauna o slugă netrebnică, fiind cu totul străin de vrednicia sa, prin dorul după smerenie. Acest lucru suntem datori să-l facem şi noi, fugind de orice cinste şi slavă, pentru covârşitoarea bogăţie a dragostei Domnului, care ne-a iubit aşa de mult pe noi.

14. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu întru simţirea inimii, acela este cunoscut de El. Căci în măsura în care primeşte cineva în simţirea sufletului dragostea lui Dumnezeu, în aceeaşi măsură ajunge în dragostea lui Dumnezeu. De aceea unul ca acesta nu încetează să se dorească după lumina cunoştinţei cu o dragoste aşa de puternică, încât să-şi simtă topindu-se până şi tăria oaselor, nemaiştiindu-se pe sine, ci fiind prefăcut întreg de dragostea lui Dumnezeu. De unul ca acesta

putem spune şi că este în viaţa aceasta, şi că nu este. Căci petrecând în trupul său, călătoreşte, datorită dragostei, afară din el, mişcându-se necontenit cu sufletul către Dumnezeu. Arzând cu inima neîntrerupt de focul dragostei, s-a lipit de Dumnezeu prin puterea neslăbită a unui mare dor, ca unul ce a ieşit o dată pentru totdeauna din iubirea de sine pentru dragostea de Dumnezeu: „Căci dacă ne-am ieşit din minte, zice, este pentru Dumnezeu, iar de suntem cu mintea întreagă, este pentru voi“ (2 Cor. V, 13).

15. Când începe cineva să simtă cu îmbelşugare dragostea lui Dumnezeu, începe să iubească şi pe aproapele întru simţirea duhului. Şi aceasta este dragostea despre care grăiesc toate Sfintele Scripturi. Căci prietenia după trup se desface foarte uşor când se găseşte o cât de mică pricină. Pentru că nu a fost legată cu simţirea duhului. Dar în sufletul ce stă sub înrâurirea lui Dumnezeu, chiar dacă s-ar întâmpla să se producă vreo supărare, totuşi legătura dragostei nu se desface dintr-însul. Căci aprinzându-se pe sine însuşi din nou de focul dragostei lui Dumnezeu, îndată revine iarăşi la starea cea bună şi cu multă bucurie primeşte dragostea aproapelui, chiar dacă a fost ocărât sau păgubit mult de către acela. Pentru că acest suflet topeşte în dulceaţa lui Dumnezeu amărăciunea iscată de gâlceavă.

16. Nimenea nu poate să iubească pe Dumnezeu din toată inima, dacă nu se va teme de El mai întâi întru simţirea inimii. Căci numai curăţindu-se şi înmuindu-se sufletul prin înrâurirea temerii vine la dragoste lucrătoare. Dar nu va veni cineva la temerea de Dumnezeu în chipul arătat, dacă nu va părăsi toate grijile lumeşti. Căci numai când ajunge mintea la linişte multă şi la negrijă o strâmtorează frica de Dumnezeu, curăţind-o întru simţire multă de toată grosimea pământească, ca astfel să o aducă la marea dragoste a bunătăţii lui Dumnezeu. Astfel frica este o stare proprie a drepţilor care încă se curăţesc, fiind împreunată pe jumătate cu dragoste. Iar dragostea desăvârşită este proprie drepţilor curăţiţi deplin, în care nu mai este frică. „Căci dragostea desăvârşită, zice, scoate afară frica“ (1 Ioan IV, 18). Dar de amândouă au parte numai drepţii, care lucrează virtuţile cu ajutorul Duhului Sfânt. De aceea zice Scriptura într-un loc: „Temeţi-vă de Domnul, toţi sfinţii Lui“ (Ps. XXXIII, 10); iar în alt loc: „Iubiţi pe Domnul toţi cuvioşii Lui“ (Ps. XXX, 25). Prin acestea învăţăm limpede că frica de Dumnezeu este proprie drepţilor ce se curăţesc încă, fiind împreunată, cum s-a zis, pe jumătate cu dragoste; iar dragostea desăvârşită e proprie drepţilor curăţiţi, în care nu mai este gândul vreunei temeri, ci o ardere neîncetată şi o alipire a sufletului de Dumnezeu prin lucrarea Duhului Sfânt. Căci s-a zis: „Lipitu-s-a sufletul meu de Tine şi dreapta Ta m-a sprijinit“ (Ps. LXII, 9).

17. Rănile primite de trup dacă s-au înăsprit şi s-au umplut de murdărie nu simt lucrarea leacului: dar după ce sunt curăţite simt lucrarea leacului, ajungând prin el la tămăduire desăvârşită. Aşa şi sufletul: câtă vreme e neîngrijit şi acoperit în întregime de lepra voluptăţii nu poate simţi frica lui Dumnezeu, chiar dacă i-ar vesti cineva neîncetat judecata înfricoşată şi aspră a lui Dumnezeu. Dar când începe să se curăţească cu multă luare-aminte, simte frica lui Dumnezeu ca pe un leac adevărat al vieţii care, mustrându-l, îl arde ca într-un foc fără durere. Pe urmă, curăţindu-se treptat, ajunge la curăţirea desăvârşită, sporind în dragoste pe măsură ce se micşorează frica din el. În felul acesta ajunge la dragostea desăvârşită, în care, cum am zis, nu mai este frică, ci nepătimirea deplină, produsă de slava lui Dumnezeu. Să avem deci ca laudă neîncetată, mai presus de toate laudele, întâi frica lui Dumnezeu, apoi dragostea, care este plinirea legii desăvârşirii în Hristos.

18. Sufletul care nu s-a izbăvit de grijile lumeşti nu iubeşte nici pe Dumnezeu cu adevărat şi nu dispreţuieşte nici pe diavolul cum trebuie. Căci grija vieţii îi este ca un acoperământ care îl împovărează. Din această pricină mintea nu-şi poate cunoaşte dreptul de judecată asupra acestui fel de lucruri ca să dea fără greşeală hotărârile judecăţii sale. Deci în toate chipurile retragerea din lume e folositoare.

19. Ţine de sufletul curat cuvântul fără pizmă, râvna fără răutate şi dragostea neîncetată faţă de Domnul slavei. Atunci şi mintea îşi potriveşte cumpenele sale cu exactitate, fiind de faţă în cugetarea sa ca în cel mai curat loc de judecată.

20. Credinţa fără faptă şi fapta fără de credinţă vor fi la fel de lepădate. Căci credinciosul trebuie să-şi arate credinţa aducând Domnului fapte. Pentru că nici părintelui nostru Avraam nu i s-ar fi socotit credinţa spre dreptate, dacă nu ar fi adus pe fiul său ca rod al ei.

21. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu, acela crede totodată cu adevărat şi săvârşeşte faptele credinţei cu evlavie. Iar cel ce crede numai şi nu este întru dragoste nu are nici credinţa însăşi, pe care socoteşte că o are. Căci crede cu o minte uşuratică, ce nu lucrează sub greutatea plină de slavă a dragostei. Drept aceea, ***credinţa lucrătoare prin dragoste este marele izvor al virtuţilor.***

22. Când cercetăm adâncul credinţei se tulbură, dar când îl privim cu dispoziţia simplă a inimii se înseninează. Căci adâncul credinţei fiind apa uitării relelor, nu rabdă să fie cercetat de cugetări iscoditoare. Să plutim deci pe aceste ape cu simplitatea înţelegerii, ca să ajungem la limanul voii lui Dumnezeu.

23. Nimenea nu poate iubi sau crede cu adevărat dacă nu se are pe sine însuşi pârâş al său. Căci când conştiinţa noastră se tulbură prin mustrările ce şi le face, nu mai e lăsată mintea să simtă mireasma bunurilor supralumeşti, ci îndată e cuprinsă de îndoială: pe de o parte, doreşte acea mireasmă cu ardoare pentru experienţa lor anticipată prin credinţă, pe de alta, nu o mai poate prinde cu simţirea inimii prin dragoste, din pricina deselor împunsături ale conştiinţei mustrătoare. Dar curăţindu-ne pe noi înşine printr-o atenţie mai fierbinte, vom câştiga ceea ce dorim în Dumnezeu, dobândind o şi mai deplină experienţă.

24. Precum simţurile trupului ne mână spre cele ce ni se arată bune oarecum cu sila, tot aşa obişnuieşte să ne călăuzească simţirea minţii spre bunurile nevăzute, după ce a gustat o dată din ele. Căci fiecare se doreşte totdeauna după ceea ce e înrudit cu sine: sufletul ca netrupesc, după bunurile cereşti, iar trupul ca pământ, după desfătarea pământească. Deci la experienţa simţirii nemateriale vom ajunge fără rătăcire dacă vom subţia materia prin osteneli şi dureri.

25. Însăşi lumina sfintei cunoştinţe ne învaţă că simţirea naturală este una, dar e împărţită în două lucrări, din pricina neascultării lui Adam. Deci una şi simplă este şi lucrarea Duhului Sfânt coborâtă în acea simţire. Dar pe aceasta nimenea nu o poate cunoaşte, decât numai cei ce s-au lepădat cu bucurie de plăcerile vieţii pentru nădejdea bunurilor viitoare şi au veştejit toată dorinţa simţurilor trupeşti prin înfrânare. Mintea acelora, mişcându-se cu toată puterea numai spre acele bunuri, din cauza lipsei de griji, simte întâi ea în chip negrăit bunătatea dumnezeiască. Pe urmă împărtăşeşte şi trupului din bucuria sa, pe măsura înaintării sale, având un dor nemărginit de-a se mărturisi. „Căci întru El a nădăjduit, zice, inima mea şi am fost ajutat; şi a înflorit trupul meu, şi cu voia mea mă voi mărturisi Lui“ (Ps. XXVII, 7; Septuaginta). Bucuria adevărată ce se revarsă atunci în suflet şi în trup este o înştiinţare neînşelătoare despre viaţa cea nestricăcioasă.

26. Cei ce se nevoiesc trebuie să-şi păstreze cugetarea pururea netulburată, ca mintea, deosebind gândurile ce trec prin ea, pe cele bune şi trimise de Dumnezeu să le aşeze în cămările amintirii, iar pe cele întunecoase şi drăceşti să le arunce afară din jitniţele firii. Căci atunci când marea e liniştită, pescarii văd până în adâncuri, încât nu le scapă aproape nici unul din peştii care mişună acolo. Dar când e tulburată de vânturi, ascunde în negura tulburării ceea ce lasă cu prisosinţă să fie văzut când e liniştită şi limpede. Meşteşugul celor ce pun la cale vicleşugurile pescăreşti nu mai are atunci nici o putere. Aceasta se întâmplă să o păţească şi mintea contemplativă, mai ales atunci când dintr-o mânie nedreaptă se tulbură adâncul sufletului.

27. Sunt foarte puţini acei care îşi cunosc cu de-amănuntul toate greşelile lor şi a căror minte nu e răpită niciodată de la pomenirea lui Dumnezeu. Căci precum ochii noştri cei trupeşti când sunt sănătoşi pot vedea toate, până şi ţânţarii care zboară în aer, dar când sunt acoperiţi cu albeaţă sau de niscai urdori chiar dacă vine înaintea lor vreun lucru mare nu-l văd decât foarte şters, iar pe cele mici nici nu le prind cu simţul vederii, tot aşa şi sufletul, de îşi va subţia cu luare-aminte coaja care i-a venit din iubirea de lume, va socoti chiar şi cele mai mici greşeli ale sale ca foarte mari şi va vărsa neîncetat lacrimi peste lacrimi cu multă mulţumire. Căci s-a spus: „Drepţii se vor mărturisi numelui Tău“ (Ps. CXXXIX, 14). Dar de va stărui în dragoste de lume, chiar dacă ar săvârşi vreo ucidere sau altă faptă vrednică de mare pedeapsă o va privi foarte liniştit, iar celorlalte greşeli nu le va da nici o însemnătate, ci le va socoti adeseori ca isprăvi. De aceea nu se va ruşina netrebnicul nici chiar să le apere cu căldură.

28. Numai Duhul Sfânt poate să curăţească mintea. Căci de nu va intra Cel puternic să dezarmeze şi să lege pe tâlhar, nu se va slobozi nicidecum prada. Deci se cade ca prin toate şi mai ales prin pacea sufletului să dăm odihnă Duhului Sfânt în noi, ca să avem sfeşnicul cunoştinţei luminând în noi totdeauna. Căci răspândindu-şi el neîncetat lumina în cămările sufletului, nu numai că se fac arătate în minte acele mici şi întunecate atacuri (momeli) ale dracilor, ci se şi slăbesc, fiind date de faţă de lumina aceea sfântă şi slăvită. De aceea apostolul zice: „Duhul să nu-l stingeţi!“ (1 Tes. V, 19), adică nu lucraţi sau nu gândiţi cele rele, ca să nu întristaţi bunătatea Duhului Sfânt şi să vă lipsiţi de sfeşnicul acela ocrotitor. Căci nu se stinge cel veşnic şi de viaţă făcător, ci de-l vom întrista se va depărta de la noi, lăsând mintea înceţoşată şi neluminată.

29. Precum am mai spus, ştim că nu există decât o singură simţire naturală a sufletului, căci cele cinci se deosebesc după trebuinţele trupului nostru, cum ne învaţă Preasfântul şi de oameni iubitorul Duh al lui Dumnezeu. Dar ea se împarte în tot atâtea părţi, câte feluri de mişcări sufleteşti există, din pricină că mintea s-a făcut lunecoasă în urma neascultării. Astfel, o parte din ea e dusă de latura pătimaşă a firii noastre şi de aceea simţim plăcere de bunătăţile vieţii. Altă parte se îndulceşte adeseori de mişcarea raţională şi mintală a firii noastre, întrucât mintea noastră doreşte să alerge spre frumuseţile cereşti când petrecem în curăţie. Dar când vom dobândi deprinderea de a nesocoti bunurile din lume, vom putea să unim şi pofta pământească a sufletului cu dorinţa lui raţională. Iar de acest lucru ne va face parte împărtăşirea de Duhul Sfânt. Căci dacă n-ar lumina dumnezeirea Lui cu putere cămările inimii noastre, n-am putea să gustăm binele cu o simţire neîmpărţită, adică cu toată afecţiunea sufletului.

30. Simţirea minţii constă în gustarea precisă a realităţilor distincte din lumea nevăzută. Căci precum prin simţul gustului trupesc, când se află în stare de sănătate, deosebim fără greşeală cele bune de cele rele şi dorim cele bune, tot aşa mintea noastră, când începe să se mişte în deplină sănătate şi fără griji, poate să simtă din belşug mângâierea dumnezeiască şi să nu mai fie răpită niciodată de contrarul aceleia. Şi precum trupul gustând din dulceţurile pământeşti experiază fără greşeală simţirea lor, aşa şi mintea când se află deasupra cugetului trupesc poate să guste fără să se înşele mângâierea Duhului Sfânt - „Gustaţi, zice, şi vedeţi că e bun Domnul" (Ps. XXXIV, 9) - şi să păstreze amintirea gustării neuitată prin lucrarea dragostei, încât să-şi poată da seama fără greşeală de cele ce-i sunt de folos, după Sfântul care zice: „Şi aceasta mă rog, ca dragostea voastră să prisosească tot mai mult şi mai mult, în cunoştinţă şi simţire, ca să preţuiţi cele ce sunt de folos" (Filip. I, 9-10).

31. Când mintea noastră începe să simtă harul Preasfântului Duh, satana caută şi el să mângâie sufletul printr-o simţire la aparenţă plăcută, aducând peste noi, în vremea liniştirii de noapte, o adiere asemenea unui somn foarte uşor. Dar dacă mintea va fi găsită ţinând în pomenire fierbinte sfântul nume al Domnului Iisus şi va folosi prea sfântul şi slăvitul nume al Lui ca pe o armă împotriva înşelăciunii, se va depărta amăgitorul viclean. Însă de aici înainte se va aprinde statornic împotriva sufletului. Iar urmarea va fi că mintea, cunoscând cu de-amănuntul înşelăciunea celui viclean, va câştiga şi mai multă experienţă în a deosebi aceste două lucrări.

32. Mângâierea cea bună vine sau în vreme de veghe a trupului, sau ca o arătare în somn a vreunui bun viitor; însă numai când cineva stăruind în pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu s-a lipit de dragostea Lui. Iar mângâierea amăgitoare vine, cum am spus, totdeauna când cel ce se nevoieşte e furat de o toropeală uşoară, amestecată cu o jumătate de pomenire a lui Dumnezeu. Cea dintâi, ca una ce e de la Dumnezeu, îndeamnă în chip vădit sufletele nevoitorilor spre dragoste, umplându-le de multă bucurie. Cea de-a doua, obişnuind să învăluie sufletul într-o adiere amăgitoare, încearcă să fure prin somnul trupului simţirea minţii sănătoase, care păstrează pomenirea lui Dumnezeu. Deci dacă mintea se va afla, cum am spus, stăruind cu luare aminte în pomenirea Domnului Iisus, va risipi adierea dulce la părere a vrăjmaşului şi se va porni cu bucurie la războiul împotriva lui, având la îndemână ca armă, pe lângă har, experienţa dobândită.

33. Se întâmplă uneori că sufletul se aprinde spre dragostea lui Dumnezeu, fiind luat de o mişcare neşovăielnică şi lipsită de năluciri; el atrage atunci oarecum şi trupul în adâncul dragostei aceleia negrăite, fie că aceasta se întâmplă în vremea de veghe, fie, cum am zis, când cel care e stăpânit de lucrarea sfântului har ajunge în

stare de somn. Atunci el nu mai cugetă la nimic, decât la aceea spre ceea ce e mişcat. Când i se întâmplă aşa ceva, trebuie să ştie că aceasta este lucrarea Duhului Sfânt. Căci îndulcindu-se atunci întreg de acea dulceaţă negrăită, nu mai poate cugeta la nimic altceva, fiind copleşit de o bucurie adâncă. Dar dacă mintea aflându-se sub o astfel de lucrare zămisleşte vreo îndoială sau vreun înţeles întinat şi se foloseşte de sfântul nume spre a se apăra de cel rău, şi nu numai pentru a primi dragostea lui Dumnezeu, trebuie să înţeleagă că acea mângâiere cu înfăţişare de bucurie este de la înşelătorul. Bucuria aceasta este lipsită de calitate şi de intimitate, fiind produsă de vrăjmaşul care vrea ca sufletul să prea curvească. Căci atunci când vede mintea lăudându-se cu experienţa simţirii sale, el îmbie sufletului anumite mângâieri bune la aparenţă, ca acesta, distrat de dulceaţa aceea moale şi umedă, să nu poată cunoaşte amestecul celui viclean. Din aceasta să cunoaştem, prin urmare, Duhul adevărului şi duhul înşelăciunii. Căci este cu neputinţă să guste cineva cu simţirea amărăciunea dracilor dacă nu s-a umplut de încredinţarea că harul s-a sălăşluit în adâncul minţii, iar duhurile rele petrec împrejurul mădularelor inimii - lucru care dracii nu vor să fie niciodată crezut de oameni, ca nu cumva, ştiind aceasta sigur, să se înarmeze împotriva lor cu pomenirea lui Dumnezeu.

34. Alta este dragostea naturală a sufletului şi alta cea care vine în el de la Duhul Sfânt. Cea dintâi e moderată şi e pusă în mişcare şi de voinţa noastră atunci când vrem. De aceea e şi răpită cu uşurinţă de duhurile rele când nu ţinem cu tărie la hotărârea noastră. Cealaltă aşa de mult aprinde sufletul de dragostea către Dum-nezeu, încât toate părţile lui se lipesc de dulceaţa negrăită a acestei iubiri printr-o afecţiune de o simplitate infinită. Căci mintea, umplându-se atunci de lucrarea duhovnicească, se face ca un izvor din care ţâşnesc dragostea şi bucuria.

35. Precum se linişteşte marea tulburată când se varsă untdelemn în ea, furtuna ei fiind biruită de calitatea aceluia, aşa şi sufletul nostru se umple de o linişte fericită când se toarnă în el dulceaţa Duhului Sfânt. Căci se lasă biruit cu bucurie de nepătimirea şi de dulceaţa negrăită care-l umbreşte, potrivit cu Sfântul care zice: „Suflete al meu, supune-te lui Dumnezeu“ (Ps. LXI, 6, 15; LXX). De aceea, oricâte întărâtări ar încerca atunci dracii să aducă în suflet, el rămâne fără mânie şi plin de toată bucuria. Dar la această stare nu va veni şi nu va rămâne cineva fără numai dacă îşi va îndulci sufletul său neîncetat cu frica lui Dumnezeu. Pentru că celor ce se luptă, frica Domnului Iisus le dă un anumit fel de curăţie. Căci „frica Domnului, zice, e fără prihană; ea rămâne în vecii vecilor“ (Ps. XVIII, 10).

36. Auzind despre simţirea minţii, nimenea să nu creadă că i se va arăta slava lui Dumnezeu în chip văzut. Căci zicem că sufletul simte, când e curat, printr-o anu-

mită gustare negrăită mângâierea dumnezeiască, dar nu că i se arată ceva din cele nevăzute. „Fiindcă acum umblăm prin credinţă, şi nu prin vedere“, cum zice fericitul Pavel (2 Cor. V, 7). Deci, dacă i se va arăta vreunuia dintre cei ce se nevoiesc fie vreo lumină, fie vreo figură în chip de foc, fie vreun glas, nicidecum să nu primească o astfel de arătare. Căci este o înşelăciune vădită a vrăjmaşului, care a amăgit pe mulţi prin neştiinţă, făcându-i să se abată de la calea adevărului. Noi însă ştim că până ce petrecem în trupul acesta stricăcios suntem departe de Dumnezeu, adică nu putem să-L vedem în chip văzut nici pe El, nici altceva din minunile cereşti.

37. Visurile, care sunt trimise sufletului de iubirea lui Dumnezeu, sunt mărturiile neînşelătoare ale unui suflet sănătos. De aceea nu trec de la o înfăţişare la alta, nici nu îngrozesc simţirea, nici nu aduc râsul sau plânsul aşa, deodată. Ci se apropie de suflet cu toată blândeţea, umplându-l de bucurie duhovnicească. De aceea şi după ce s-a trezit trupul din somn sufletul caută cu mult dor să prelungească bucuria visului. Dar în nălucirile aduse de draci totul se întâmplă dimpotrivă. Ele nici nu rămân la aceeaşi înfăţişare, nici nu arată multă vreme o formă netulburată. Căci ceea ce nu au dracii din voie liberă, ci împrumută numai din dorinţa de a amăgi, nu poate să-i îndestuleze pentru multă vreme. De aceea spun lucruri mari şi ameninţă cumplit, luându-şi adeseori chip de ostaşi; iar uneori şi cântă în suflet cu strigăt. Dar mintea recunoscându-i din aceste semne, când e curată, trezeşte trupul, iar uneori se şi bucură fiindcă a putut cunoaşte viclenia lor. De aceea, vădindu-i adeseori chiar în vis, îi înfurie grozav. Dar se întâmplă uneori că nici visele bune nu aduc bucurie sufletului, ci aşază în el o întristare dulce şi lacrimi fără durere. Iar aceasta se întâmplă celor ce au înaintat mult în smerenia cugetării.

38. Am arătat, precum am auzit de la cei ce au făcut experienţa, deosebirea dintre visurile bune şi cele rele. Ne va ajunge însă pentru sporirea la cât de multă virtute să nu ne încredem nicidecum în nici o nălucire. Căci visurile de cele mai multe ori nu sunt nimic altceva decât chipuri ale gândurilor sau, precum am zis, batjocuri ale dracilor. Chiar dacă ni s-ar trimite vreodată de către bunătatea lui Dumnezeu vreo vedere şi n-am primi-o, nu s-ar supăra pentru aceasta Preadoritul Domn Iisus pe noi. Căci ştie că facem aceasta pentru vicleşugurile dracilor. Desigur, deosebirea arătată mai înainte este precisă. Dar se întâmplă că sufletul întinându-se pe nesimţite, din pricină că furat de vreun gând (lucru de care cred că nimenea nu e cruţat), nu mai poate distinge precis şi crede celor care nu sunt bune, ca şi cum ar fi bune.

39. Să luăm următoarea pildă pentru înţelegerea lucrului: O slugă e chemată de stăpân noaptea, la poarta curţii, după o lipsă îndelungată; dar ea necunoscându-l

precis, nu-i deschide uşa, căci se teme ca nu cumva înşelând-o asemănarea glasului să se facă pierzătoare a lucrurilor ce i-au fost încredinţate de stăpân. Domnul acesteia nu numai că nu se va mânia pe ea când se va face ziuă, ci o va învrednici de multe laude, fiindcă a socotit că şi vocea stăpânului este înşelăciune şi n-a voit să piardă lucrurile lui.

40. Nu trebuie să ne îndoim că atunci când mintea începe să se afle sub lucrarea puternică a luminii dumnezeieşti se face întreagă străvezie, încât îşi vede cu îmbelşugare propria ei lumină. Căci aceasta se întâmplă, zice, când puterea sufletului pune stăpânire asupra patimilor. Dar că tot ce i se arată într-o anumită formă, fie ca lumină, fie ca foc, se întâmplă din uneltirea vrăjmaşului ne învaţă limpede dumnezeiescul Pavel, zicând că acela se preface în chipul îngerului luminii (2 Cor. XI, 14). Prin urmare, nu trebuie să se apuce cineva de viaţa ascetică cu nădejdea aceasta, ca nu cumva să afle satana prin aceasta sufletul gata pentru răpire; ci cu nădejdea ca să ajungă numai să iubească pe Dumnezeu cu toată simţirea şi convingerea inimii, ceea ce înseamnă din tot sufletul, din toată inima şi din tot cugetul (Luca X, 27). Căci cel ce e adus de lucrarea harului lui Dumnezeu la această stare a ieşit din lume, chiar dacă este în lume.

41. Se ştie că ascultarea este bunul cel dintâi în toate virtuţile începătoare, fiindcă nimiceşte părerea de sine şi naşte în noi smerita cugetare. De aceea, celor ce stăruiesc în ea cu bucurie li se face intrare şi uşă spre dragostea lui Hristos. Pe aceasta nesocotind-o, Adam s-a rostogolit în adâncul iadului; şi pe aceasta iubind-o Mântuitorul, în scopul mântuirii, a ascultat până la cruce şi moarte pe Părintele Său. Iar făcând aceasta nu s-a aflat întru nimic mai prejos de măreţia Sa. Căci stingând vina neascultării omeneşti prin ascultarea Sa, a adus iarăşi la viaţă fericită şi veşnică pe cei ce vieţuiesc în ascultare. Prin urmare, aceasta trebuie să se îngrijească să o aibă în primul rând cei ce pornesc lupta cu părerea de sine adusă de diavolul. Căci mergând aceasta înainte, ne va arăta fără rătăcire toate cărările virtuţilor.

42. Înfrânarea este un nume de obşte, care se adaugă la numele tuturor virtuţilor. Deci cel ce se nevoieşte trebuie să se înfrâneze în toate. Căci precum oricare mădular al omului, chiar dacă e dintre cele mai mici, de va fi tăiat face urâtă întreaga înfăţişare a omului, fie cât de mic mădularul care lipseşte, tot aşa cel ce neglijează chiar şi numai o singură virtute strică toată frumuseţea înfrânării fără să ştie. Se cuvine deci să ne ostenim nu numai pentru virtuţile trupeşti, ci şi pentru cele care pot curăţi omul nostru cel dinlăuntru. Căci ce folos va avea cel ce-şi păzeşte trupul feciorelnic, dacă sufletul şi-l lasă să desfrâneze cu dracul neascultării? Sau cum se va încununa cel ce s-a înfrânat de la lăcomia pântecelui şi de

la toată pofta trupească, dar n-a avut grijă de închipuirea de sine şi de iubirea de slavă şi n-a răbdat nici cel mai mic necaz, care e măsura cu care se va măsura lumina dreptăţii celor ce au împlinit faptele dreptăţii în duh de smerenie?

43. Cei ce se nevoiesc trebuie să urască toate patimile neraţionale în aşa fel, încât să le ajungă ura faţă de ele o adevărată obişnuinţă. Dar înfrânarea de mâncări trebuie să o păzească în aşa fel, ca să nu câştige careva vreo scârbă faţă de vreuna din ele. Acesta ar fi un lucru vrednic de osândă şi cu totul drăcesc. Căci nu ne înfrânăm de la ele fiindcă ar fi vrednice de ocară (să nu fie), ci ca depărtându-ne de multele mâncări să pedepsim cu dreaptă măsură mădularele aprinse ale trupului; apoi, ca să avem destul prisos ca să-l putem da săracilor drept semn al dragostei adevărate.

44. A mânca şi a bea din toate cele puse înainte, mulţumind lui Dumnezeu, nu este ceva care se împotriveşte canonului cunoştinţei. Căci toate, zice, erau bune foarte (Facere I, 31). Dar a te înfrâna cu bucurie de la cele multe şi dulci este un lucru şi mai potrivit cu dreapta socoteală şi cu cunoştinţa. Însă n-am putea dispreţui cu bucurie lucrurile dulci de aici dacă n-am gusta cu toată simţirea şi încredinţarea dulceaţa lui Dumnezeu.

45. Precum trupul îngreunat de mulţimea mâncărilor face mintea molâie şi greoaie, tot aşa când e slăbit de prea multă înfrânare face partea contemplativă a sufletului posomorâtă şi neiubitoare de cunoştinţă. Deci mâncările trebuie să se potrivească cu starea trupului. Când trupul e sănătos, trebuie să fie chinuit atât cât trebuie, iar când e slăbit, să fie îngrijit, dar cu măsură. Căci cel ce se nevoieşte nu trebuie să-şi slăbească trupul decât atâta cât trebuie ca să-i înlesnească lupta, ca prin ostenelile trupului şi sufletul să se curăţească după cuviinţă.

46. Când dracul slavei deşarte se aprinde puternic împotriva noastră luând ca motiv venirea vreunor fraţi sau a oricărui alt străin la noi, bine este să lăsăm cu acest prilej ceva din asprimea dietei noastre obişnuite. Prin aceasta vom face pe drac să plece fără ispravă, ba mai degrabă plângându-şi încercarea neizbutită. Totodată vom împlini cu dreaptă judecată legea dragostei, păzind în aceeaşi vreme taina înfrânării nedezvăluită, prin pogorământul ce l-am primit.

47. Postul are în sine laudă, dar nu la Dumnezeu. Căci este numai o unealtă, ducând spre cumpătare pe cei ce vor. Deci cei ce se nevoiesc nu se cade să se fălească cu el, ci să aştepte numai cu credinţă în Dumnezeu sfârşitul după care o doresc. Căci meşterii nici unui meşteşug nu se laudă cu uneltele lor ca şi când ar fi

rezultatul meşteşugului lor, ci aşteaptă fiecare să isprăvească lucrul de care s-a apucat, ca din el să arate destoinicia meşteşugului lor.

48. Precum pământul udat cu măsură face să răsară cu cel mai mare spor sământa curată semănată în el, dar înecat de multe ploi aduce numai spini şi mărăcini, aşa şi pământul inimii, de vom folosi vinul cu măsură, va scoate la iveală, curate, seminţele ei fireşti, iar pe cele semănate de Duhul Sfânt în ea le va face să răsară foarte înfloritoare şi cu mult rod; dar de o vom scălda în multă băutură, va preface în spini şi mărăcini toate gândurile ei.

49. Când mintea noastră înoată în valurile băuturii, nu numai că vede în somn cu patimă chipurile zugrăvite de draci, ci îşi plăsmuieşte şi în sine anumite vederi frumoase, îmbrăţişând cu foc nălucirile sale, ca pe nişte amante. Căci înfierbântându-se mădularele ce servesc la împreunarea trupească de căldura vinului, mintea e silită să-şi înfăţişeze vreo umbră plăcută a patimei. Se cuvine deci ca folosindu-ne de dreapta măsură să ne ferim de vătămarea ce vine din lăcomie. Căci, dacă nu s-a născut în minte plăcerea care să o împingă spre zugrăvirea păcatului, ea rămâne întreagă lipsită de năluciri şi, ceea ce-i mai mult, neafemeiată.

50. Cei ce vor să-şi înfrâneze părţile trupului care se umflă nu trebuie să umble după băuturile drese, pe care meşterii acestei născociri le numesc aperitive, fiindcă deschid drumul spre pântece belşugului de mâncări. Căci nu numai calitatea lor e vătămătoare pentru trupurile celor ce se nevoiesc, ci şi însăşi amestecarea lor prostească răneşte foarte tare conştiinţa temătoare de Dumnezeu. Ce-i lipseşte dar vinului ca să fie muiată asprimea lui prin amestecare cu felurite dulcegării?

51. Domnul nostru Iisus Hristos, învăţătorul acestei sfinţite vieţuiri, a fost adăpat cu oţet în vremea patimilor de către cei ce slujeau poruncii diavoleşti, ca să ne lase (îmi pare mie) o pildă învederată despre dispoziţia ce trebuie să o avem în timpul sfinţitelor nevoinţe. Căci nu trebuie să se folosească, zice, de mâncări şi băuturi dulci cei ce se luptă împotriva păcatului, ci să rabde mai degrabă fără şovăire acreala şi amărăciunea luptei. Dar s-a mai adăugat şi isop în buretele ocării ca să ni se arate deplin modul în care ne putem curăţi. Căci acreala este proprie nevoinţelor, iar curăţirea e proprie desăvârşirii.

52. Nimeni n-a spus că a te duce la băi ar fi ceva păcătos sau nesocotit. Dar a te feri de ele pentru păzirea curăţiei este semn şi de tărie, şi de înfrânare. Pentru că, astfel, nici îmbăierea voluptoasă nu ne va moleşi trupul, nici nu ne vom aminti de goliciunea fără cinste a lui Adam, silindu-ne să acoperim cu frunzele aceluia a doua pricină a goliciunii noastre, mai cu seamă noi, cei care, scăpaţi de curând din

stricăciunea vieţii, se cuvine să ne unim, prin uitare de trupul nostru, cu frumuseţea curăţiei.*(Capitol omis în traducere în ediţiile anterioare (n. red.).)

53. Nimic nu te împiedică să chemi doftorul la vreme de boală. Căci trebuia ca experienţa omenească să dea o dată naştere acestui meşteşug. De aceea au şi existat leacurile mai înainte de a fi aflate. Dar nu trebuie să ne punem nădejdea vindecării în ei, ci în Iisus Hristos, Mântuitorul şi Doftorul nostru cel adevărat. Iar aceasta o spun celor ce urmăresc ţinta înfrânării în chinovii şi în cetăţi, pentru faptul că nu pot să aibă neîncetat credinţa lucrătoare prin dragoste, din cauza împrejurărilor ce li se întâmplă; dar şi pentru ca să nu cadă în slava deşartă şi în ispita diavolului, din care pricini unii dintre ei se laudă adeseori că nu au trebuinţă de doftori. Dacă însă cineva îşi duce viaţa retrasă în locuri mai pustii, numai între doi sau trei fraţi de acelaşi fel, să se lase pe sine cu credinţă numai în grija Domnului, care ne tămăduieşte toată boala şi toată neputinţa, în orice pătimiri ar cădea. *(Este de remarcat atitudinea pozitivă a lui Diadoh faţă de medicină şi în general faţă de ştiinţă. Natura în calitate de revelaţie naturală e dată minţii noastre ca o carte, la a cărei descifrare fiecare generaţie îşi aduce contribuţia ei, sporind tezaurul ştiinţei care, aşadar, şi ea ne descoperă înţelepciunea Creatorului şi pune în valoare pentru viaţa noastră puterile depozitate de Dumnezeu în natură tocmai în acest scop. Diadoh merge aşa de departe în recomandarea medicinei, încât consideră refuzul ei drept mândrie. Desigur, creştinul trebuie să-şi pună nădejdea nu numai în puterea medicamentelor, ci şi în Făcătorul acestei puteri, ca rezultatul să fie mai sigur. Numai pe pustnici îi mângâie de lipsa doctorului, spunându-le că credinţa lor trebuie să fie atât de mare, încât să suplinească lipsa aceluia.)* Căci după Domnul, îi ajunge pustia ca să-l mângâie în boala lui. Fiindcă unul ca acesta nu e lipsit niciodată de lucrarea credinţei, nici nu are prilej să se fălească cu virtutea răbdării, ci se foloseşte de pustie ca de o bună acoperitoare. De aceea „sălăşluieşte Domnul în casă pe cei ce vieţuiesc în singurătate“ (Ps. LXVII, 7; Septuaginta).

54. Când din pricina unor boli trupeşti ce ni se întâmplă ne scârbim de noi înşine, trebuie să ştim că sufletul nostru este încă rob poftelor trupului. De aceea doreşte el fericire pământească şi nu vrea să se despartă de bunătăţile vieţii, ci socoteşte un mare neajuns să nu se poată folosi din pricina bolii de frumuseţile vieţii. Dar de va primi cu mulţumire supărările bolii, va cunoaşte că nu e departe de hotarele neprihănirii. Drept aceea, atunci şi moartea o aşteaptă cu bucurie, ca fiind mai degrabă pricină a vieţii adevărate.

55. Sufletul nu va dori să se despartă de trup până nu-şi va pierde orice plăcere pentru lumea de aici. Căci toate simţurile trupului se împotrivesc credinţei, fiindcă

ele sunt numai pentru lucrurile de acum, iar aceea vesteşte măreţia bunurilor viitoare. Se cuvine deci ca cel ce se nevoieşte să nu se gândească niciodată la pomi cu ramuri bogate şi umbroase, la izvoare cu ape curgătoare, la grădini felurite şi înflorite, la case împodobite şi la petreceri cu rudeniile; de asemenea, să nu-şi amintească de ospeţele care s-ar întâmpla la praznice, ci să se folosească numai de cele strict trebuincioase cu toată mulţumirea, iar încolo să socotească viaţa ca o cale străină, pustie de orice plăcere trupească. Căci numai strâmtorând astfel cugetarea noastră o vom îndrepta întreagă pe urmele vieţii veşnice.

56. Că vederea, gustul şi celelalte simţuri slăbesc ţinerea de minte a inimii când ne folosim de ele peste măsură, ne-o spune cea dintâi Eva. Căci până ce n-a privit la pomul oprit cu plăcere, îşi amintea cu grijă de porunca dumnezeiască. De aceea era acoperită de aripile dragostei dumnezeieşti, nedându-şi seama, din această pricină, de goliciunea ei. Dar când a privit la pom cu plăcere şi s-a atins de el cu multă poftă şi în sfârşit a gustat din rodul lui cu o voluptate puternică, îndată s-a pătruns de dorinţa după împreunarea trupească, aprinzându-se de patimă prin faptul că era goală. Şi astfel toată pofta ei şi-a întors-o spre gustarea lucrurilor de aici, amestecând, din pricina fructului plăcut la vedere, în greşeala ei, şi greşeala lui Adam. De atunci, cu anevoie îşi mai poate aduce omul aminte de Dumnezeu sau de poruncile Lui. Deci noi, privind pururea în adâncul inimii noastre cu necontenita pomenire a lui Dumnezeu, să petrecem în această viaţă înşelătoare ca nişte lipsiţi de vedere. *(Avem aici esenţa rugăciunii mintale.)* Căci e propriu înţelepciunii duhovniceşti să păzească pururea neînaripat dorul privirilor. La aceasta ne îndeamnă şi mult încercatul Iov, zicând: „Inima mea nu s-a luat după ochii mei" (XXXI, 7). Lucrul acesta este cu adevărat semnul celei mai de pe urmă înfrânări.

57. Cel ce petrece pururea în inima sa e departe de toate lucrurile frumoase ale vieţii. Căci umblând în duh nu poate cunoaşte poftele trupului. Unul ca acesta făcându-şi plimbările în cetatea întărită a virtuţilor le are pe acestea ca păzitori la porţile cetăţii curăţiei. De aceea uneltirile dracilor împotriva lui rămân fără succes, chiar dacă ar ajunge săgeţile poftei josnice până la ferestrele firii.

58. Când sufletul nostru începe să nu mai poftească lucrurile frumoase ale pământului, se furişează de cele mai multe ori în el un gând de trândăvie care nu-i îngăduie să stea cu plăcere nici în slujba cuvântului şi nu-i lasă nici dorinţa hotărâtă după bunurile viitoare; ba îi înfăţişează şi viaţa aceasta trecătoare ca neavând nici un rost şi fiind cu totul incapabilă de vreo faptă vrednică de-a fi numită virtute; şi însăşi cunoştinţa o dispreţuieşte ca pe una ce a fost dată şi altor mulţi oameni sau ca pe una ce nu ne făgăduieşte nimic desăvârşit. De această patimă moleşitoare şi aducătoare de toropeală vom scăpa de ne vom ţine cu tărie

cugetul nostru între hotare foarte înguste, căutând numai la pomenirea lui Dumnezeu. Căci numai întorcându-ne astfel mintea la căldura ei va putea să se izbăvească fără durere de acea împrăştiere nesocotită.

59. Când îi închidem minţii toate ieşirile cu pomenirea lui Dumnezeu, ea cere o ocupaţie care să dea de lucru hărniciei ei. Trebuie să-i dăm deci pe „Doamne, Iisuse Hristoase“, *(Avem aici una dintre cele mai vechi mărturii despre rugăciunea lui Iisus.)* prin care îşi poate ajunge deplin scopul. „Căci nimenea nu numeşte Domn pe Iisus, fără numai în Duhul Sfânt“ (1 Cor. XII, 3). Dar aşa de strâns şi de neîncetat să privească la acest cuvânt în cămările sale, încât să nu se abată nicidecum spre niscai năluciri. Căci toţi aceia care cugetă neîncetat la acest nume sfânt şi slăvit în adâncul inimii vor putea vedea odată şi lumina minţii lor. Pentru că dacă e ţinut strâns în amintire, el arde toată pata de pe faţa sufletului printr-o simţire puternică. „Căci Dumnezeul nostru este foc mistuitor“ (Deut. IV, 24; Evr. XII, 29), ce arde toată răutatea. Ca urmare, Domnul atrage sufletul la iubirea puternică a slavei Sale. Căci zăbovind numele acela slăvit şi mult dorit prin pomenirea minţii în căldura inimii sădeşte în noi numaidecât deprinderea de-a iubi bunătatea Lui, nemaifiind nimic care să ne împiedice. Acesta este mărgăritarul cel de mult preţ pe care-l poate agonisi cineva vânzând toată averea sa, ca să aibă o bucurie negrăită de aflarea lui (Matei XIII, 46).

60. Alta este bucuria începătoare şi alta cea desăvârşitoare. Cea dintâi nu e lipsită de lucrarea închipuirii (de năluciri); cealaltă are ca putere smerita cugetare. Iar la mijlocul lor se află întristarea iubitoare de Dumnezeu şi lacrima fără durere. „Căci întru înmulţirea înţelepciunii stă spor de amărăciune şi cine-şi înmulţeşte cunoştinţa îşi sporeşte suferinţa“ (Eccl. I,18). De aceea sufletul trebuie îmbiat întâi la nevoinţe prin bucuria începătoare, ca apoi să fie mustrat şi probat de către adevărul Duhului Sfânt pentru relele pe care le-a făcut şi pentru împrăştierile de care se mai face vinovat. „Căci întru mustrări, zice, ai pedepsit pe om pentru fărădelege şi ai subţiat ca pe-o pânză de păianjen sufletul lui“ (Ps. XXXVIII, 12; Septuaginta). Iar după ce mustrarea aceasta va fi probat sufletul ca într-un cuptor, acesta va primi bucuria fără năluciri, în pomenirea fierbinte a lui Dumnezeu.

61. Când sufletul se tulbură de mânie sau se înceţoşează de aburii vinului, sau se supără de o întristare grea, mintea nu poate să ţină pomenirea lui Dumnezeu (oricât de mult s-ar sili). Căci fiind întunecată întreagă de furia patimilor, se înstrăinează cu totul de simţirea sa. De aceea lucrul dorit nu are unde să-şi întipărească pecetea sa, ca mintea să poarte fără uitare chipul întărit, dat fiind că memoria cugetării s-a învârtoşat din pricina asprimii patimilor. Dar izbăvindu-se sufletul de acestea, chiar dacă lucrul bun a fost furat pentru scurtă vreme de uitare, folosindu-se mintea

îndată de agerimea ei se prinde iarăşi cu căldură de lucrul acela mult dorit şi mântuitor. Fiindcă are atunci harul însuşi, care cugetă împreună cu sufletul şi strigă împreună cu el, „Doamne, Iisuse Hristoase“. Căci harul învaţă sufletul cum învaţă mama copilul, străduindu-se împreună cu el să spună numele tată, până când îl aduce la deprinderea de-a rosti limpede, în loc de orice altă vorbă copilărească, numele tatălui, chiar când doarme. De aceea zice apostolul: „Asemenea şi Duhul stă într-ajutor neputinţelor noastre. Căci a ne ruga precum trebuie nu ştim, ci însuşi Duhul se roagă pentru noi cu suspine negrăite“ (Rom. VIII, 26). Pentru că fiind noi prunci faţă de desăvârşirea virtuţii, avem trebuinţă numaidecât de ajutorul Lui, ca unind şi îndulcind El toate gândurile noastre cu dulceaţa Sa să ne putem mişca din toată inima spre pomenirea şi spre dragostea lui Dumnezeu şi Tatăl nostru. De aceea întru Dânsul, cum zice tot dumnezeiescul Pavel, strigăm neîncetat când suntem călăuziţi de El să numim pe Dumnezeu, Tată: „Ava! (Părinte!)“ (Rom. VIII, 15).

62. Mânia obişnuieşte mai mult decât celelalte patimi să tulbure şi să zăpăcească sufletul. Dar uneori îi şi foloseşte cât se poate de mult. Căci, când ne folosim de ea fără tulburare împotriva celor necuvioşi sau într-un fel sau altul neînfrânaţi ca sau să se mântuiască, sau să se ruşineze, prilejuim sufletului un spor de blândeţe: fiindcă lucrăm potrivit cu scopul dreptăţii şi al bunătăţii lui Dumnezeu. Pe lângă aceasta, adeseori mâniindu-ne tare împotriva păcatului, dăm sufletului vigoare, scăpându-l de moleşeală. De asemenea, nu încape nici o îndoială că mâniindu-ne împotriva duhului stricăciunii când suntem în mare întristare şi descurajare, ne aflăm cu cugetul mai presus de lauda cea spre moarte. Ca să ne înveţe aceasta, Domnul s-a mâniat şi s-a tulburat de două ori împotriva duhului iadului, deşi făcea toate câte voia cu o voinţă netulburată (Ioan XI, 33 ş. u.). Aşa a întors sufletul lui Lazăr în trup. Încât mie îmi pare că mânia neprihănită a fost dăruită firii noastre de Dumnezeu, care ne-a zidit mai degrabă ca o armă a dreptăţii. Dacă s-ar fi folosit Eva de ea împotriva şarpelui, nu ar fi fost robită de plăcerea aceea pătimaşă. Astfel, mie mi se pare că cel ce se foloseşte cu neprihănire de mânie, din râvna cuvioşiei, se va afla mai cercat în cumpăna răsplătirilor, decât cel ce nu se mişcă nicidecum la mânie, pentru greutatea de a se mişca a minţii. Fiindcă cel din urmă se dovedeşte a nu-şi fi deprins vizitiul să stăpânească frâiele simţurilor omeneşti. Iar celălalt luptă strunind caii virtuţii şi e purtat în mijlocul bătăliilor cu dracii, conducând neîntrerupt cu frica lui Dumnezeu carul cel cu patru cai al înfrânării. Pe acesta îl aflăm numit în Scriptură, la înălţarea dumnezeiescului Ilie, „carul lui Israil“, pentru motivul că Dumnezeu a vorbit întâia oară iudeilor despre cele patru virtuţi în chip deosebit. Iar cel ce s-a hrănit aşa de mult cu neprihănirea a fost înălţat la cer de un car de foc, pentru că s-a folosit, socotesc, de virtuţile sale ca de nişte cai, vieţuind întru Duhul care l-a răpit pe el într-un vârtej de foc (4 Regi II, 11–12).

63. Cel ce s-a împărtăşit de sfânta cunoştinţă şi a gustat din dulceaţa lui Dumnezeu nu mai trebuie să judece pe nimeni, niciodată. Fiindcă dreptatea căpeteniilor lumii acesteia e copleşită cu totul de dreptatea lui Dumnezeu, mai bine zis nu e nimic faţă de dreptatea lui Dumnezeu. Căci care ar fi deosebirea între fiii lui Dumnezeu şi oamenii veacului acestuia, dacă dreptul acestora n-ar apărea ca nedesăvârşit faţă de dreptatea acelora? De aceea cel dintâi se numeşte drept omenesc, iar cea de-a doua, dreptate dumnezeiască. Astfel, Mântuitorul nostru „fiind ocărât nu răspundea cu ocară, dat la chinuri nu ameninţa“ (1 Petru II, 23), ci răbda în tăcere să fie dezbrăcat şi de haine, şi pentru mântuirea noastră a suferit durere; ba, ceea ce e mai mult, se ruga Tatălui pentru cei cu care chinuia (Luca XXIII, 34). Dar oamenii lumii nu încetează să se judece până ce nu-şi iau cu adaos înapoi lucrurile de la cei cu care se judecă, mai ales când îşi primesc dobânzile înainte de a li se plăti datoria. Aşa încât dreptul lor se face adeseori început de mare nedreptate.

64. Am auzit pe unii oameni evlavioşi zicând că nu trebuie să îngăduim să ni se ia lucrurile ce le avem pentru susţinerea noastră sau pentru ajutorarea săracilor, ca să nu ne facem pricină de păcat celor ce ne nedreptăţesc pe noi prin faptul că răbdăm, mai ales dacă se întâmplă să pătimim aceasta de la creştini. Dar aceasta nu înseamnă altceva decât a ţine cineva la ale sale mai mult decât la sine însuşi, pentru o pricină neraţională. Pentru că dacă părăsesc rugăciunea şi paza inimii şi încep puţin câte puţin să umblu după judecăţi împotriva celor ce voiesc să mă păgubească şi să aştept pe la uşile judecătoriilor, vădit este că cele pentru care mă judec le socotesc mai însemnate decât mântuirea mea, ca să nu zic şi decât însăşi porunca mântuitoare. Căci cum mai ascult atunci în întregime de cuvântul evanghelic care-mi porunceşte: „Şi de la cel ce ia ale tale nu cere îndărăt“ (Matei V, 40), dacă nu rabd cu bucurie, după cuvântul apostolic, răpirea lucrurilor mele (2 Cor. XI, 20) sau dacă, judecându-mă şi primind înapoi cele ce mi-au fost luate cu sila, cu aceasta nu-l izbăvesc de păcat pe acel lacom? Deci dat fiind că judecătoriile stricăcioase nu judecă potrivit cu judecata nestricăcioasă a lui Dumnezeu, căci vinovatul are toată încrederea în legile acestea în faţa cărora îşi apără pricina sa, bine este să suferim sila celor ce vor să ne nedreptăţească şi să ne rugăm pentru ei ca prin pocăinţă, şi nu prin întoarcerea lucrurilor ce le-au răpit de la noi să fie izbăviţi de păcatul lăcomiei. Căci aceasta o vrea dreptatea lui Dumnezeu, ca să primim nu lucrul lăcomit, ci pe lacomul însuşi, izbăvit de păcat prin pocăinţă.

65. Este foarte potrivit şi cât se poate de folositor ca o dată ce am cunoscut calea evlaviei să vindem îndată toate avuţiile noastre, iar banii de pe ele să-i împărţim după porunca Domnului (Matei XIX, 21), ca nu cumva pe motiv că vrem să împlinim poruncile totdeauna să nesocotim porunca mântuitoare. Căci făcând aşa vom dobândi întâi negrija cea bună şi apoi sărăcia nepândită de curse, care ne ţine

cugetul mai presus de orice nedreptate şi de orice judecată, dat fiind că nu mai avem materia care aprinde focul din cei lacomi. Dar mai mult decât celelalte virtuţi ne va încălzi şi ne va odihni la sânul ei pe noi, cei rămaşi goi, smerita cugetare. Ea ne va fi ca o mamă care îşi încălzeşte copilul luându-l în braţele sale, când din simplitate copilărească acela şi-a aruncat departe de el haina de care s-a dezbrăcat, găsind plăcere, din pricina nerăutăţii, mai degrabă în goliciune, decât în culoarea pestriţă a hainei. Căci zice Scriptura: „Domnul păzeşte pe prunci; de aceea m-am smerit, iar El m-a mântuit“ (Ps. CXIV, 6; Septuaginta).

66. Domnul ne va cere socoteală despre milostenia ce-am făcut-o după cât avem, nu după cât nu avem (2 Cor. VIII, 12). Dacă deci ceea ce aveam de dat vreme îndelungată voi cheltui de frica lui Dumnezeu în vreme scurtă, mânat de o pornire fierbinte, cum voi mai fi învinuit eu, care nu am nimic? Dar va zice cineva: De unde vor fi miluiţi în viitor săracii care s-au obişnuit să fie ajutaţi cu măsură şi pe rând din ale noastre? Să înveţe unul ca acesta să nu hulească pe Dumnezeu din pricina iubirii sale de bani. Doar nu va lipsi lui Dumnezeu puterea să poarte de grijă de zidirea Sa, cum a făcut-o de la început, nici n-au fost lipsiţi săracii de hrană sau de îmbrăcăminte înainte de a fi fost stârnit acesta sau acela la milostenie. Bine este deci când cineva, împărţind ale sale într-o slujire bună şi în deplină conştiinţă, îşi leapădă cugetul nesocotit şi lauda ce vine din bogăţie, urându-şi poftele sale. Iar aceasta înseamnă să ne urâm sufletul nostru, întrucât nemai-putându-ne bucura de împărţirea de bani ne dispreţuim sufletul nostru foarte, ca unii ce nu mai facem nici un bine. Căci până ce suntem plini de bani ne bucurăm mult (dacă se întâmplă să săvârşim binele) de împărţirea lor, ca unii ce slujim cu bucurie poruncii dumnezeieşti. Dar după ce am dat tot ce am avut, vin asupra noastră o întristare şi o umilinţă fără margini, ca asupra unora ce nu fac nimic vrednic de dreptate. Prin aceasta sufletul se întoarce asupra sa cu multă smerenie, ca ceea ce nu poate câştiga în fiecare zi prin milostenie, să-şi agonisească prin rugăciunea ostenitoare, prin răbdare şi prin smerită cugetare. „Căci săracul şi lipsitul, zice, vor lăuda numele Tău, Doamne“.

Nici darul (harisma) cuvântării de Dumnezeu nu va fi dat cuiva de Dumnezeu de nu se va fi pregătit pe sine astfel, încât să se fi lepădat de toate averile sale pentru slava Evangheliei lui Dumnezeu, ca în sărăcie iubitoare de Dumnezeu să vestească bogăţia Împărăţiei lui Dumnezeu. Căci aceasta vrea să o arate, desigur, cel ce a zis: „Gătit-ai întru bunătatea Ta săracului, Dumnezeule“, adăugând: „Domnul va da cuvânt celor ce binevestesc cu putere multă“ (Ps. LXVII, 11–12).

67. Toate darurile (harismele) Dumnezeului nostru sunt bune foarte şi dătătoare de toată bunătatea. Dar nici unul nu ne aprinde şi nu ne mişcă inima aşa de mult spre

iubirea bunătăţii Lui cum o face harisma cuvântării de Dumnezeu (teologia). Căci aceasta fiind un rod timpuriu al bunătăţii lui Dumnezeu dăruieşte sufletului cele dintâi daruri. Ea ne face mai întâi să dispreţuim cu bucurie toată dragostea de viaţă, ca unii ce avem în locul poftelor stricăcioase, ca bogăţie negrăită, cuvintele lui Dumnezeu. Apoi luminează mintea noastră cu focul care o preschimbă, încât o face să fie în comuniune cu duhurile slujitoare.

Să păşim deci, iubiţilor, cu toată inima spre această virtute, cei ce ne-am pregătit pentru ea. Căci ea este frumoasă, atotvăzătoare şi depărtează toată grija, hrănind mintea cu cuvintele lui Dumnezeu în fulgerările luminii negrăite; ca să nu spun multe, ea pregăteşte sufletul raţional pentru comuniunea nedespărţită cu Dumnezeu, prin sfinţii prooroci, ca şi între oameni (o minune!) să se cânte limpede stăpânirea lui Dumnezeu, în sunete dumnezeieşti, armonizate de această dumnezeiască aducătoare a miresei la mirele ei. *(Avem aici cunoscuta icoană a nunţii pentru unirea sufletului cu Dumnezeu. Icoana e uşurată de faptul că în greceşte, reamintim, „sufletul" e de genul feminin.)*

68. Mintea noastră adeseori se simte îngreunată la rugăciune din pricina marii îngustimi şi concentrări a acestei virtuţi. Dar îmbrăţişează cu bucurie contemplarea şi cuvântarea de Dumnezeu, dată fiind lărgimea şi libertatea de mişcare ce i-o procură vederile dumnezeieşti. ***Ca să nu-i dăm, aşadar, minţii putinţa să spună multe sau chiar să zboare peste măsură, să ne îndeletnicim cel mai mult cu rugăciunea, cu cântarea psalmilor şi cu cetirea Scripturilor, netrecând cu vederea nici tâlcuirile bărbaţilor învăţaţi, a căror credinţă se cunoaşte din cuvinte.*** Pentru că făcând aceasta, nu lăsăm mintea să amestece cuvintele sale în cuvintele harului, precum nu-i îngăduim să fie furată de slava deşartă şi să fie împrăştiată de multa plăcere a vorbăriei, ci o păzim în vremea contemplaţiei în afară de orice lucrare a închipuirii şi facem prin aceasta ca aproape toate cugetările ei să fie întovărăşite de lacrimi. Căci odihnindu-se în ceasurile de liniştire (isihie) şi îndulcindu-se mai ales cu dulceaţa rugăciunii, nu numai că se va elibera de neajunsurile mai sus pomenite, ci va prinde şi mai multă putere spre a se deda cu agerime şi fără osteneală contemplaţiilor dumnezeieşti, sporind totodată cu multă smerenie în darul deosebirii. Dar trebuie să ştim că este şi o rugăciune mai presus de orice lărgime. Aceasta însă e proprie numai acelora care sunt plini în toată simţirea şi încredinţarea lor de harul Duhului Sfânt.

69. ***Harul obişnuieşte la început să umple sufletul de lumină prin simţire multă. Dar înaintând omul în nevoinţe, adeseori harul lucrează nesimţit tainele sale în sufletul contemplativ (văzător) şi cuvântător de Dumnezeu.*** Făcând la început aşa, el vrea ca bucurându-ne să ne mâne spre contemplaţiile dumnezeieşti ca pe unii ce

suntem chemaţi de la neştiinţă la cunoştinţă. La mijlocul nevoinţelor însă vrea să ne păstreze cunoştinţa nepătată de slava deşartă. Prin urmare, trebuie să ne lase să ne întristăm într-o anumită măsură, ca unii ce am fi părăsiţi, ca şi mai mult să ne smerim şi să ne supunem slavei Domnului, dar totodată să ne şi bucurăm cu măsură, într-aripaţi de nădejdea cea bună. Căci precum multa întristare învăluie sufletul în deznădejde şi necredinţă, aşa şi multa bucurie îl îmbie la părerea de sine. Desigur, e vorba despre cei ce sunt încă prunci. Iar la mijloc, între iluminare şi părăsire se află încercarea; precum la mijloc, între întristare şi bucurie se află nădejdea. „Căci aşteptând, zice, am aşteptat pe Domnul şi a căutat spre mine" (Ps. XXXIX, 2; Septuaginta); şi iarăşi: „După mulţimea durerilor mele în inima mea, mângâierile tale au veselit sufletul meu" (Ps. XCIII, 19; Septuaginta).

70. Precum uşile băilor deschizându-se necontenit împing căldura dinlăuntru afară, aşa şi sufletul când vrea să vorbească multe, chiar dacă le-ar spune toate bune, împrăştie şi slăbeşte puterea ţinerii de minte prin poarta grăitoare. Prin aceasta mintea uită să spună lucrurile care se cuvin la vreme potrivită şi împărtăşeşte de-a valma oricui se nimereşte o amestecătură de gânduri, nemaiavând nici pe Duhul Sfânt care să-i păzească cugetarea ferită de năluciri. Căci lucrul bun scapă tot-deauna vorbăriei, fiind străin de orice vălmăşag şi imaginaţie. Bună este deci tăcerea la vreme, ea nefiind decât mama gândurilor prea înţelepte.

71. Însuşi cuvântul cunoştinţei ne învaţă că multe patimi supără la început sufletul contemplativ (văzător) şi cuvântător de Dumnezeu. Dar mai mult decât toate, mâ-nia şi ura. Iar aceasta o pătimeşte nu atât pentru dracii care le stârnesc pe acestea, cât din pricina înaintării sale. Pentru că până ce sufletul e dus de cugetul lumii, chiar dacă vede că ceea ce e drept e călcat în picioare de unii sau de alţii, rămâne nemişcat şi netulburat, căci îngrijindu-se de poftele sale nu-l interesează ceea ce e drept în ochii lui Dumnezeu. Dar când începe să se ridice deasupra patimilor, dispreţul lucrurilor de aici şi dragostea lui Dumnezeu nu-l mai lasă să sufere a vedea nesocotit ceea ce este drept nici în sine, nici în altul, ci se mânie şi se tulbură împotriva făcătorilor de rele, până ce vede pe batjocoritorii dreptăţii că se fac apărătorii ei cu cuget cuvios. De aceea pe cei nedrepţi îi urăşte, iar pe cei drepţi îi iubeşte peste măsură. Căci ochiul sufletului nu mai poate fi înşelat când aco-perământul lui, adică trupul, a devenit prin înfrânare o ţesătură foarte subţire. Totuşi este cu mult mai bun lucru a plânge nesimţirea celor nedrepţi, decât a-i urî. Căci deşi aceia sunt vrednici de ură, raţiunea nu vrea ca sufletul iubitor de Dumnezeu să fie tulburat de ură. Fiindcă până ce se află ura în suflet, nu lucrează în el cunoştinţa.

72. Mintea cuvântătoare de Dumnezeu (teologică), îndulcindu-şi şi încălzindu-şi sufletul cu înseşi cuvintele lui Dumnezeu, dobândeşte nepătimirea în măsură potrivită. Căci „cuvintele Domnului, zice, sunt cuvinte curate, argint lămurit în foc pe seama pământului“ (Ps. XI, 7). Iar mintea cunoscătoare (gnostică), întărită prin experienţa cu lucrul, se ridică mai presus de patimi. Dar şi mintea cuvântătoare de Dumnezeu gustă din experienţa celei cunoscătoare dacă se face pe sine mai smerită, precum şi mintea cunoscătoare gustă din virtutea contemplativă (văzătoare) dacă îşi păstrează nerătăcită puterea discriminatoare a sufletului. Căci nu se întâmplă ca să se dea amândouă darurile în întregime fiecărei minţi. Iar pricina este ca amândouă să se minuneze de ceea ce are mai mult cealaltă decât ea, şi aşa să sporească în ele smerita cugetare împreună cu râvna dreptăţii. De aceea zice apostolul: „Unuia prin Duhul i s-a dat cuvânt de înţelepciune, altuia, cuvânt de cunoştinţă în acelaşi Duh (1 Cor. XII, 8 ş. u.).

73. Când sufletul e plin de belşugul rodurilor sale fireşti, îşi face cu glas mai mare şi cântarea de psalmi şi vrea să se roage mai mult cu vocea. Dar când se află sub lucrarea Duhului Sfânt, cântă şi se roagă întru toată destinderea şi dulceaţa numai cu inima. Stării de suflet celei dintâi îi urmează o bucurie amestecată cu închipuiri, iar celei din urmă, lacrimi duhovniceşti şi după aceea o mulţumire iubitoare de linişte. Căci pomenirea rămânând fierbinte din pricina glasului domol face inima să izvorască anumite cugetări înlăcrimate şi blânde. Atunci se poate vedea cum se seamănă seminţele rugăciunii cu lacrimi în pământul inimii, în nădejdea bucuriei secerişului ce va urma. Totuşi, când suntem apăsaţi de multă tristeţe, trebuie să facem cântarea rugăciunii cu un glas puţin mai mare, lovind sufletul cu sunete în nădejdea bucuriei, până ce norul acela greu va fi împrăştiat de valurile melodiei.

74. Când sufletul ajunge la cunoştinţa de sine, produce şi din sine o oarecare ardoare şi sfială iubitoare de Dumnezeu. Căci nefiind tulburat de grijile vieţii, naşte o anumită dragoste plină de pace, care caută cu măsură pe Dumnezeul păcii. Dar e desfăcut degrabă de la acest gând fie pentru că pomenirea lui Dumnezeu e furată de simţuri, fie pentru că firea îşi cheltuieşte repede virtutea sa din pricină că e săracă. De aceea înţelepţii elinilor nu aveau cum trebuie ceea ce credeau că au dobândit prin înfrânare, deoarece mintea lor nu stătea sub înrâurirea înţelepciunii netrecătoare şi adevărate. Dar ardoarea venită din inimă de la Preasfântul Duh este întreagă numai pace. Apoi ea nu slăbeşte nicidecum şi cheamă toate părţile sufletului la dorul după Dumnezeu. Ea nu iese afară din inimă şi înveseleşte tot omul cu o dragoste şi cu o bucurie fără margini. Se cuvine deci ca, după ce o cunoaştem, să căutăm să ajungem la ea. Căci dragostea naturală este un semn al firii însănătoşite prin înfrânare. Dar ea nu poate duce mintea la nepătimire, ca dragostea duhovnicească.

75. Aerul din jurul nostru se face curat când suflă vântul de la miazănoapte, din pricina naturii subţiri şi înseninătoare a acestui vânt. Dar când suflă cel de la miazăzi, se încarcă, datorită naturii ceţoase a acestui vânt, care aduce, în virtutea oarecărei înrudiri, din ţinuturile sale nori peste tot pământul. Aşa şi sufletul, când stă sub suflarea Duhului adevărat şi Sfânt, se află întreg în afară de pâcla diavolească. Dar când stă sub suflarea viforoasă a duhului amăgitor, se acoperă întreg de norii păcatului. Deci trebuie să fim pururea hotărâţi de a sta întorşi cu toată puterea spre adierea curăţitoare şi de viaţă făcătoare a Duhului Sfânt, adică spre vântul pe care l-a văzut proorocul Iezechil întru lumina cunoştinţei, venind de la miazănoapte. Să facem aceasta, pentru ca partea contemplativă (văzătoare) a sufletului nostru să rămână pururea senină, ca să ne putem îndeletnici fără rătăcire cu vederile dumnezeieşti, privind în văzduh de lumină cele ale luminii. Căci aceasta este lumina cunoştinţei adevărate.

76. Unii au născocit că atât harul, cât şi păcatul, adică atât Duhul adevărului, cât şi duhul rătăcirii se află ascuns în mintea celor ce s-au botezat. Ca urmare, zic că o persoană îmbie mintea spre cele bune, iar cealaltă îndată spre cele dimpotrivă. ***Eu însă am înţeles din dumnezeieştile Scripturi şi din însăşi simţirea minţii că înainte de Sfântul botez harul îndeamnă sufletul din afară spre cele bune, iar satana foieşte în adâncurile lui, încercând să stăvilească toate ieşirile dinspre dreapta ale minţii. Dar din ceasul în care ne renaştem, diavolul e scos afară, iar harul intră înăuntru. Ca urmare aflăm că precum odinioară stăpânea rătăcirea asupra sufletului, aşa după botez stăpâneşte adevărul asupra lui. Lucrează, desigur, satana asupra sufletului şi după aceea ca şi mai înainte, ba de multe ori chiar mai rău. Dar nu ca unul ce se află de faţă împreună cu harul (să nu fie!), ci învăluind prin mustul trupului mintea, ca într-un fum, în dulceaţa poftelor neraţionale. Iar aceasta se face din îngăduirea lui Dumnezeu, ca trecând omul prin furtună, prin foc şi prin cercare să ajungă astfel la bucuria binelui. „Căci am trecut, zice, prin foc şi apă, şi ne-ai scos pe noi la odihnă" (Ps. LXV, 11; Septuaginta).***

77. Harul se ascunde, cum am zis, din însăşi clipa în care ne-am botezat, în adâncul minţii. Dar îşi acoperă prezenţa faţă de simţirea minţii. Din moment ce începe însă cineva să iubească pe Dumnezeu cu toată hotărârea, o parte din bunătăţile harului intră într-un chip negrăit în comunicare cu sufletul prin simţirea minţii. Prin aceasta, cel ce vrea să ţină cu tărie lucrul pe care l-a aflat vine la dorinţa să vândă cu multă bucurie toate bunurile cele de aici, ca să cumpere cu adevărat ţarina în care a aflat ascunsă comoara vieţii. Căci când va vinde cineva toată bogăţia lumească, va afla locul în care stătea ascuns harul lui Dumnezeu. Fiindcă pe măsura înaintării sufletului îşi descoperă şi darul dumnezeiesc bunătatea lui în minte. (Vezi

această idee şi la Marcu Ascetul, în Despre botez, (supra, pp. 269, 287).) Dar atunci îngăduie Domnul şi dracilor să supere sufletul, ca să-l înveţe să facă deosebirea între bine şi rău şi să-l facă mai smerit, prin aceea că, pe măsură ce se curăţeşte, simte tot mai multă ruşine de urâciunea gândurilor drăceşti.

78. Suntem după chipul lui Dumnezeu (Facere I, 26) prin mişcarea cugetătoare (mintală) a sufletului. Căci trupul este ca o casă a sufletului. Deci fiindcă prin greşeala lui Adam nu numai trăsăturile sufletului s-au întinat, ci şi trupul nostru a căzut în stricăciune, Cuvântul cel Sfânt al lui Dumnezeu s-a întrupat, dăruindu-ne ca un Dumnezeu apa mântuitoare prin botezul Său, ca să ne naştem din nou. Căci ne renaştem prin apă, cu lucrarea Sfântului şi de viaţă făcătorului Duh. Prin aceasta îndată ne curăţim şi sufletul, şi trupul, dacă venim la Dumnezeu din toată inima. Căci Duhul Sfânt sălăşluindu-se în noi alungă păcatul. Fiindcă nu este cu putinţă ca odată ce faţa sufletului este una şi simplă să fie prezente în el două persoane, cum au socotit unii. Căci dacă harul dumnezeiesc se împreună prin Sfântul botez cu trăsăturile chipului ca o arvună a asemănării, unde mai poate încăpea persoana celui rău, mai ales dat fiindcă nu există nici o împărtăşire între lumină şi întuneric? (2 Cor. VI, 14). Deci noi, alergătorii pe drumul sfintelor nevoinţe, credem că şarpele cel cu multe înfăţişări e scos prin baia nestricăciunii afară din cămările minţii. Nu trebuie să ne mirăm că după botez gândim iarăşi cele rele împreună cu cele bune. Căci baia sfinţeniei şterge pata noastră de pe urma păcatului, dar nu preschimbă acum putinţa de a se hotărî în două feluri a voinţei noastre şi nici nu opreşte pe draci să ne războiască sau să ne grăiască cuvinte înşelătoare. Aceasta, pentru ca cele ce nu le-am păzit când eram în starea naturală, să le păzim cu puterea lui Dumnezeu, după ce am luat armele dreptăţii.

79. Precum am zis, satana, prin Sfântul botez, e scos afară din suflet. Dar i se îngăduie, pentru pricinile mai înainte pomenite, să lucreze în el prin trup. Căci harul lui Dumnezeu se sălăşluieşte în însuşi adâncul sufletului, adică în minte. Pentru că „toată slava fiicei împăratului, zice, e dinăuntru“ (Ps. XLIV, 14; Septuaginta), nearătată dracilor. De aceea, din adâncul inimii însuşi simţim oarecum izvorând dragostea dumnezeiască atunci când ne gândim fierbinte la Dumnezeu. Iar duhurile rele de aici înainte se mută şi se încuibează în simţurile trupului, lucrând prin natura uşor de influenţat a trupului asupra celor ce sunt încă prunci cu sufletul. Astfel mintea noastră se bucură pururea, cum zice dumnezeiescul apostol, de legea Duhului (Rom. VII, 22), iar simţurile trupului sunt atrase de lunecuşul plăcerilor. De aceea harul lucrând prin simţirea minţii înveseleşte trupul celor ce sporesc în cunoştinţă cu o bucurie negrăită, iar dracii, lucrând prin simţurile trupului, robesc sufletul, îmbiindu-l, ucigaşii, cu sila spre cele ce nu vrea, mai ales când ne află umblând fără grijă şi cu nepăsare pe calea credinţei.

80. Cei ce spun că cele două puteri, a harului şi a păcatului, se află împreună în inimile credincioşilor vor să-şi sprijine născocirea lor pe faptul că evanghelistul a zis că „lumina luminează în întuneric şi întunericul nu o a cuprins pe ea“ (Ioan I, 5). Ei zic că strălucirea dumnezeiască nu se întinează nicidecum prin împreuna petrecere cu cel rău, oricât ar fi de apropiată în suflet lumina dumnezeiască de întunericul diavolului. Dar ei sunt vădiţi că cugetă alăturea de Sfintele Scripturi prin însuşi cuvântul evanghelic. Căci teologul a scris acestea ca să arate că Cuvântul lui Dumnezeu, lumina cea adevărată, a binevoit să se arate zidirii prin trupul Său, aprinzând printr-o nemăsurată iubire de oameni în noi focul sfintei cunoştinţe, dar cugetul lumii nu a cuprins în sine gândul lui Dumnezeu, adică nu l-a cunoscut, deoarece „cugetul trupului este vrăjmaş lui Dumnezeu“. De aceea, după ce a mai spus puţine cuvinte, dumnezeiescul evanghelist a adăugat: „Era lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul, venind în lume (în loc de: îl călăuzeşte şi-l face viu). În lume era, şi lumea printr-însul s-a făcut, şi lumea pe El nu L-a cunoscut. Întru ale Sale a venit, şi ai Săi pe Dânsul nu L-au primit. Iar câţi L-au primit, le-a dat lor putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui“ (Ioan 1, 9–12).

Dar spune şi prea înţeleptul Pavel, tâlcuind cuvântul „nu a cuprins“: „Nu că am şi luat răsplata sau că sunt desăvârşit, dar alerg ca să o cuprind, întrucât şi eu am fost cuprins de Iisus Hristos“ (Filip. III, 12). Aşadar, nu de satana zice evanghelistul că nu a cuprins lumina cea adevărată. Căci de la început a fost străin de ea. Fiindcă nici nu luminează în el. Ci prin cuvântul său îi ceartă cu dreptate pe oamenii care aud despre puterile şi lucrurile minunate ale lui Dumnezeu, dar nu vor să se apropie de lumina cunoştinţei Lui pentru inima lor întunecată.

81. Cuvântul cunoştinţei ne învaţă că sunt două feluri de duhuri rele. Unele dintre ele sunt oarecum mai subţiri, iar altele, mai materiale. Cele mai subţiri războiesc sufletul. Celelalte obişnuiesc să ducă trupul în robie prin anumite îmboldiri stăruitoare. De aceea dracii care războiesc sufletul şi cei care războiesc trupul îşi sunt mereu potrivnici, cu toate că au acelaşi scop de-a vătăma pe oameni. Când deci harul nu locuieşte în om, aceştia foiesc ca nişte şerpi în adâncurile inimii, neîngăduind câtuşi de puţin sufletului să caute spre dorinţa binelui. Dar când harul e ascuns în minte, se strecoară ca nişte nori întunecoşi prin părţile inimii, spre patimile păcatului sau iau chipul feluritelor împrăştieri, ca furând mintea de la pomenirea lui Dumnezeu să o desfacă de convorbirea cu harul. Când deci dracii care supără sufletul nostru ne aprind spre patimile sufleteşti şi mai ales spre înalta părere de sine, care este maica tuturor relelor, să ne gândim la moartea trupului nostru şi vom ruşina umflarea iubirii de slavă. Dar acelaşi lucru trebuie să-l facem şi când dracii care ne războiesc trupul ne împing inima să se aprindă spre pofte de

ruşine. Căci singur acest gând, însoţit de pomenirea lui Dumnezeu, poate opri feluritele lucrări ale duhurilor rele. Dar dacă dracii care războiesc sufletul vor să se folosească şi de acest gând, punându-ne în minte nimicnicia nemărginită a firii omeneşti ca neavând nici un preţ din pricina trupului (căci aceasta iubesc să o facă dacă vrea cineva să-i chinuiască cu acest gând), să ne amintim de cinstea şi de slava Împărăţiei cereşti, netrecând cu vederea nici amărăciunea şi întunecimea osândei veşnice, ca printr-una să ne mângâiem tristeţea, iar prin cealaltă să întristăm uşurătatea inimii noastre.

82. Domnul nostru ne învaţă în Evanghelii (Luca XI, 24; Matei XII, 44–45; 2 Petru II, 20) că atunci când satana, întorcându-se, află casa lui măturată şi goală, adică inima fără rod, ia alte şapte duhuri mai rele decât el şi intră, şi se încuibă în ea, făcând cele de pe urmă ale omului mai rele decât cele dintâi. De aici trebuie să înţelegem că atâta vreme cât este Duhul Sfânt în noi, satana nu poate intra ca să rămână în adâncul sufletului.

Dar şi dumnezeiescul Pavel ne explică limpede înţelesul acestei icoane. Căci privind lucrul acesta din punctul de vedere al luptei, zice: „Mă bucur după omul dinlăuntru de legea lui Dumnezeu. Dar văd altă lege în mădularele mele oştindu-se împotriva legii minţii mele şi robindu-mă legii păcatului, care este în mădularele mele“ (Rom. VII, 22–23). Iar privindu-l din latura desăvârşirii, zice: „Aşadar, nu mai este nici o osândă pentru cei ce umblă în Iisus Hristos nu după trup, căci legea Duhului vieţii m-a slobozit de legea păcatului şi a morţii“ (Rom. VIII, 1–2). Dar zice şi altundeva, ca iarăşi să ne arate că satana războieşte sufletul ce se împărtăşeşte de Duhul Sfânt, din trup: „Staţi deci bine, încingându-vă mijlocul vostru cu adevărul şi îmbrăcând platoşa dreptăţii şi încălţându-vă picioarele spre gătirea Evangheliei păcii, luând peste toate pavăza credinţei, întru care veţi putea stinge toate săgeţile cele aprinse ale vicleanului; luaţi coiful mântuirii şi sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu“ (Efes. VI, 14–17). Dar a lupta este altceva decât a fi dus în robie. Fiindcă lucrul al doilea arată o ducere cu sila, iar cel dintâi o luptă cu puteri egale. De aceea apostolul zice că diavolul se năpusteşte asupra sufletelor purtătoare de Hristos, cu săgeţi aprinse. Căci cel ce nu este stăpân pe potrivnicul său are trebuinţă numaidecât de săgeţi ca să-l poată birui şi supune pe cel ce se luptă cu el din depărtare, prin trimiterea săgeţilor. Deci satana, fiindcă nu se poate încuiba în mintea celor ce se nevoiesc, ca mai înainte, dată fiind prezenţa harului, călăreşte pe mustul cărnii, ca unul ce e cuibărit în trup, ca prin firea uşor de mânuit a acestuia să amăgească sufletul. De aceea trebuie să uscăm trupul cu măsură, ca nu cumva prin mustul lui să se rostogolească mintea pe lunecuşul plăcerilor. Deci se cuvine ca din însuşi cuvântul apostolului să ne încredinţăm că mintea celor ce se nevoiesc stă sub lucrarea luminii dumnezeieşti

(Rom. VII, 22); de aceea şi slujeşte legii dumnezeieşti şi se veseleşte cu ea. Iar trupul primeşte cu plăcere, pentru firea lui uşor de mânuit, duhurile rele; de aceea şi alege să slujească răutăţii lor. De aici se vede şi mai mult că mintea nu este un sălaş comun al lui Dumnezeu şi al diavolului. Căci cum ar zice atunci Pavel: „Slujesc cu mintea legii lui Dumnezeu, iar cu trupul, legii păcatului" (Rom. VII, 25)? De aici iarăşi se vede că mintea mea stă întru toată libertatea în luptă cu dracii, slujind cu bucurie bunătăţii harului, iar trupul primeşte aburul dulce al plăcerilor neraţionale, pentru faptul că îngăduie, cum am zis, duhurilor rele să stea cuibărite în el. „Căci ştiu, zice, că nu locuieşte în mine, adică în trupul meu, binele" (Rom. VII, 18). E vorba de cei ce se împotrivesc păcatului, dar se află pe la mijlocul nevoinţelor. Căci nu spune despre sine aceasta.

Deci cu mintea se răz-boiesc dracii, iar trupul încearcă să-l povârnească spre lunecuşul plăcerilor prin îmboldiri stăruitoare. Căci li se îngăduie, după o dreaptă judecată, să petreacă în adâncurile trupului, chiar şi ale celor ce luptă întins împotriva păcatului, pentru faptul că voia slobodă a cugetului omenesc este pururea sub cercare. Iar dacă cineva poate să moară prin osteneli încă pe când trăieşte, ajunge în întregime locaşul Duhului Sfânt. Căci unul ca acesta a înviat încă înainte de a muri. Aşa a fost cu fericitul Pavel şi cu toţi cei ce s-au luptat sau se luptă în chip desăvârşit împotriva păcatului.

83. E drept că inima izvorăşte şi din sine gânduri bune şi rele. Dar nu rodeşte prin fire cugetările rele, ci amintirea răului i s-a făcut ca un fel de deprindere din pricina rătăcirii dintâi. Însă cele mai multe şi mai rele dintre gânduri le zămisleşte din răutatea dracilor. Dar noi le simţim pe toate ca ieşind din inimă. Şi de aceea au bănuit unii că în minte se află împreună cu harul şi păcatul. De aceea socotesc ei că a zis şi Domnul „că cele ce ies din gură purced din inimă şi acelea spurcă pe om. Căci din inimă purced gânduri rele, curvii" (Matei XV, 19) şi cele următoare. Ei nu ştiu însă că mintea noastră având o simţire foarte fină îşi însuşeşte lucrarea gândurilor şoptite ei de duhurile rele oarecum prin trup, dat fiind că firea lunecoasă a acestuia duce prin starea lui umorală (διά τής συγκράσεως) şi mai mult sufletul la această stare, într-un chip în care nu ştim. Numai fiindcă trupul iubeşte pururea şi fără măsură mângâierea amăgirilor, ni se pare că şi gândurile semănate de draci în suflet purced din inimă. Fapt e că noi ni le însuşim atunci când vrem să ne îndulcim cu ele. Acest lucru l-a osândit Domnul când a spus cuvântul de mai înainte. Căci cel ce se îndulceşte cu gândurile suflate lui de răutatea satanei şi înscrie oarecum amintirea lor în inima sa e vădit că de aici înainte le rodeşte din cugetul său.

84. Domnul zice în Evanghelii că nu poate fi scos cel tare din casa sa, dacă nu-l va scoate unul şi mai tare, după ce l-a legat şi jefuit (Matei XII, 29). Cum poate deci cel scos cu atâta ruşine să intre iarăşi şi să petreacă împreună cu Stăpânul adevărat, care se odihneşte în casa Sa cum vrea? Căci nici împăratul nu se va gândi să lase împreună cu el în curţile împărăteşti pe tiranul care i-a stat cândva împotrivă şi pe care l-a biruit. Mai degrabă îl va omorî îndată sau îl va lega pentru o lungă pedeapsă şi-l va preda oştilor sale spre o moarte de ocară.

85. Dacă cineva presupune din pricină că gândim împreună atât cele bune, cât şi cele rele că Duhul Sfânt şi diavolul locuiesc laolaltă în minte, să afle că aceasta se întâmplă pentru aceea că încă n-am gustat şi n-am văzut „că bun este Domnul“ (Ps. XXXIII, 9). Căci la început, precum am spus şi mai înainte, harul îşi ascunde prezenţa sa în cei botezaţi, aşteptând hotărârea sufletului ca atunci când omul se va întoarce cu totul spre Domnul să-şi arate, printr-o negrăită simţire, prezenţa în inimă. Pe urmă iarăşi aşteaptă mişcarea sufletului, îngăduind săgeţilor drăceşti să ajungă până în adâncul acestei simţiri, ca printr-o hotărâre şi mai caldă, şi prin cuget smerit să caute pe Dumnezeu. Deci dacă omul va începe de aici înainte să sporească în păzirea poruncilor şi să cheme neîncetat pe Domnul Iisus, focul Sfântului Har se va revărsa şi peste simţurile mai de din afară ale inimii, arzând cu totul neghina pământului omenesc. Drept urmare, cursele diavoleşti se vor depărta de acest loc, înţepând de aici înainte mai domol partea pătimitoare a sufletului. Iar când nevoitorul se va îmbrăca cu toate virtuţile şi mai ales cu desăvârşita sărăcie, atunci harul îi va lumina toată firea printr-o oarecare simţire mai adâncă, încălzindu-l spre mai multă dragoste de Dumnezeu. Din această pricină săgeţile drăceşti se vor stinge în afară de simţirea trupului. Căci adierea Duhului Sfânt mişcând inima spre suflarea păcii stinge săgeţile dracului purtător de foc încă pe când sunt în aer. Dar şi pe cel care a ajuns la această măsură îl părăseşte Dumnezeu uneori în mâna răutăţii dracilor, lăsând mintea lui neluminată, ca voia noastră slobodă să nu fie câtuşi de puţin legată de lanţurile harului. Aceasta nu numai pentru că păcatul se biruieşte prin lupte, ci şi pentru că omul e dator să mai sporească încă în experienţa duhovnicească. Căci ceea ce pare lucru desăvârşit celui povăţuit este încă nedesăvârşit faţă de bogăţia lui Dumnezeu, care povăţuieşte cu dragoste largă, chiar dacă ar putea cineva sui toată scara arătată lui Iacov (Facere XXVIII, 12), înaintând prin osteneli.

86. Însuşi Domnul zice că satana a căzut din cer ca să nu privească cel sluţit la locaşurile sfinţilor îngeri (Luca X, 18). Cum deci va putea să aibă la un loc cu Dumnezeu drept locaş mintea omenească cel ce nu s-a învrednicit de împreuna-petrecere cu slugile cele bune? Iar de vor zice că aceasta se întâmplă prin îngăduinţa lui Dumnezeu, nu vor spune cu nimic mai mult. Căci părăsirea (îngă-

duinţa) în scop de povăţuire nu lipseşte nicidecum sufletul de lumina dumnezeiască, ci harul îşi ascunde numai, cum am zis, de multe ori prezenţa din faţa minţii, ca să împingă oarecum sufletul înainte prin răutatea dracilor, spre a căuta cu toată frica şi cu multă smerenie ajutorul lui Dumnezeu, cunoscând câte puţin răutatea vrăjmaşului său. Este ceea ce face mama care depărtează puţin copilul de la sânul său dacă se poartă cu neorânduială faţă de regulile alăptării ca, speriat de niscai oameni cu feţe urâte ce stau împrejur sau de niscai fiare, să se întoarcă cu frică multă şi cu lacrimi la sânul maicii. Dar părăsirea, în sens de lepădare, predă sufletul ce nu vrea să aibă pe Dumnezeu, legat dracilor. Noi însă nu suntem fiii lepădării (Evr. X, 39), să nu fie, ci credem că suntem prunci adevăraţi ai harului lui Dumnezeu, alăptaţi cu mici părăsiri şi cu dese mângâieri, ca prin bunătatea Lui să ajungem la bărbatul desăvârşit şi la măsura vârstei plinirii lui Hristos (Efes. IV, 13).

87. Părăsirea povăţuitoare aduce sufletului întristare multă; de asemenea, o anumită smerenie şi deznădejde măsurată. Aceasta pentru ca partea lui iubitoare de slavă şi fricoasă să ajungă, după cuviinţă, la smerenie. Ea produce în inimă îndată frica de Dumnezeu şi lacrimi de mărturisire, precum şi multă dorinţă de tăcere. Dar părăsirea în sens de lepădare lasă sufletul să se umple de deznădejde, de necredinţă, de fumul mândriei şi de mânie. Deci având noi experienţa ambelor părăsiri suntem datori să ne apropiem de Dumnezeu după cum o cere fiecare, în cazul celei dintâi suntem datori să-I aducem mulţumire însoţită de rugăciuni de iertare, ca unuia ce ne pedepseşte neînfrânarea voii noastre cu certarea acestei părăsiri, ca să ne înveţe, asemenea unui Tată bun, deosebirea dintre virtute şi păcat. În cazul celei din urmă, trebuie să-I aducem mărturisirea neîncetată a păcatelor şi lacrimi nelipsite şi retragere şi mai multă, că doar vom putea astfel, prin sporirea ostenelilor, să ni-L facem pe Dumnezeu milostiv, ca să caute ca mai înainte la inimile noastre. Dar trebuie să ştim că atunci când se dă lupta între suflet şi satana, ciocnindu-se ca două fiinţe, din cauza părăsirii povăţuitoare, harul se ascunde pe sine, precum am mai spus, dar conlucrează cu sufletul, dându-i un ajutor nesimţit, ca să arate vrăjmaşilor sufletului că biruinţa este numai a lui.

88. Când cineva stă în vreme de iarnă într-un loc oarecare, sub cerul liber, privind la începutul zilei întreg spre răsărit, partea de dinainte a sa se încălzeşte de soare, iar cea din spate rămâne nepărtaşă de căldură, dat fiind că soarele nu se află deasupra capului său. Tot aşa şi cei ce sunt la începutul lucrării duhovniceşti îşi încălzesc în parte inima prin harul sfânt, din care pricină şi mintea începe să rodească cugetări duhovniceşti; dar părţile de din afară ale ei rămân de cugetă după trup, deoarece încă nu sunt luminate de sfânta lumină, printr-o simţire adâncă, toate mădularele inimii. Neînţelegând unii aceasta, au socotit că în mintea celor ce se

nevoiesc sunt două ipostasuri ce se împotrivesc unul altuia. Dar dacă în aceeaşi clipă se nimereşte ca sufletul să gândească şi bune, şi rele, aceasta se întâmplă în chipul în care omul dat mai înainte ca pildă simte totdeodată şi gerul, şi căldura. Căci de când mintea noastră s-a rostogolit la chipul îndoit al cunoştinţei, e silită, chiar dacă nu vrea, să poarte în aceeaşi clipă şi gânduri bune, şi gânduri rele, mai ales la cei ce ajung la o subţirime a puterii de deosebire. Căci cum se grăbeşte să înţeleagă binele, îndată îşi aminteşte şi de rău. Fiindcă de la neascultarea lui Adam ţinerea de minte a omului s-a sfâşiat în două. ***Când vom începe însă să împlinim cu râvnă fierbinte poruncile lui Dumnezeu, harul, luminând toate simţurile noastre printr-o adâncă simţire, va arde, pe de o parte, amintirile noastre, iar pe de alta, îndulcind inima noastră cu pacea unei iubiri statornice, ne va face să izvorâm gânduri duhovniceşti nu după trup. Iar aceasta se întâmplă foarte des celor ce s-au apropiat de desăvârşire, având în inimă neîntreruptă pomenirea Domnului.***

89. Două bunuri ne aduc harul cel sfânt prin botezul renaşterii, dintre care unul covârşeşte nemărginit pe celălalt.

- ✓ *Cel dintâi ni se dăruieşte îndată, căci ne înnoieşte în apa însăşi şi luminează toate trăsăturile sufletului, adică „chipul“ nostru, spălând orice zbârcitură a păcatului nostru.*
- ✓ *Iar celălalt aşteaptă să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este „asemănarea“.*

Deci când începe mintea să guste întru multă simţire din dulceaţa Preasfântului Duh, suntem datori să ştim că începe harul să zugrăvească, aşa zicând, peste chip, asemănarea. Căci precum zugravii desemnează întâi cu o singură culoare figura omului, apoi înflorind puţin câte puţin culoarea prin culoare scot la arătare chipul viu al celui zugrăvit până la firele părului, aşa şi sfântul har al lui Dumnezeu readuce întâi prin botez „chipul“ omului la forma în care era când a fost făcut, iar când ne vede dorind cu toată hotărârea frumuseţea „asemănării“ şi stând goi, şi fără frică în atelierul lui, înfloreşte o virtute prin alta şi înalţă chipul sufletului din strălucire în strălucire, dăruindu-i pecetea asemănării.

Aşa încât simţirea ne arată cum ia formă în noi asemănarea, dar desăvârşirea asemănării o vom cunoaşte abia din iluminare. Căci toate virtuţile le primeşte mintea prin simţire, înaintând după o măsură şi rânduială negrăită. Dar dragostea duhovnicească nu o poate câştiga cineva până ce nu va fi iluminat întru toată încredinţarea de Duhul Sfânt. Căci până ce nu primeşte mintea în chip desăvârşit asemănarea prin lumina dumnezeiască poate avea aproape toate celelalte virtuţi,

dar este încă lipsită de dragostea desăvârşită. Iar când se va asemăna cu virtutea lui Dumnezeu (vorbesc de asemănare cât e cu putinţă omului), atunci va purta şi asemănarea dragostei dumnezeieşti. Căci precum în cazul portretelor pictate, dacă se adaugă chipului culoarea cea mai vie, se scoate la iveală până şi asemănarea zâmbetului celui pictat, aşa şi la cei zugrăviţi după asemănarea dumnezeiască de către harul dumnezeiesc, dacă se adaugă lumina dragostei, „chipul“ e ridicat cu totul la frumuseţea „asemănării“. Nici nepătimirea nu o poate dărui sufletului altă virtute, fără numai dragostea. Căci dragostea „este împlinirea legii“ (Rom. XIII, 10). Încât „omul nostru cel dinlăuntru se înnoieşte zi de zi“ (2 Cor. IV, 16) în gustarea dragostei, dar se împlineşte abia întru desăvârşirea ei.

90. La începutul înaintării, dacă iubim cu căldură virtutea lui Dumnezeu, Prea-sfântul Duh face sufletul să guste cu toată simţirea şi încredinţarea din dulceaţa lui Dumnezeu, ca mintea să afle printr-o cunoştinţă exactă răsplata desăvârşită a ostenelilor iubitorilor de Dumnezeu. Dar pe urmă ascunde pentru multă vreme bogăţia acestui dar de viaţă făcător, ca, chiar de vom împlini toate celelalte virtuţi, să ne socotim că nu suntem nimic, întrucât nu avem încă dragostea sfântă ca o deprindere. Drept aceea dracul urii tulbură atunci sufletele celor ce se nevoiesc, încât îi face să vorbească de rău chiar şi pe cei ce-i iubesc pe ei, şi să ducă lucrarea stricăcioasă a urii până la a-şi face din ea aproape o îndeletnicire plăcută. Din pricina aceasta sufletul se întristează şi mai mult, purtând în el amintirea dragostei dumnezeieşti, dar neputând-o dobândi în simţire, pentru lipsa ostenelilor celor mai desăvârşite. Este trebuinţă deci ca să o împlinim totuşi măcar de silă ca să ajungem la gustarea ei întru toată simţirea şi încredinţarea. Căci desăvârşirea ei nimeni nu o poate câştiga până ce se află în trupul acesta, decât numai sfinţii care au ajuns până la mucenicie şi la mărturisirea desăvârşită. Fiindcă cel ce ajunge la ea se preface întreg şi nu mai doreşte cu uşurinţă nici măcar hrană. Căci ce poftă va mai avea de bunătăţile lumii cel ce e hrănit de dragostea dumnezeiască? De aceea prea înţeleptul Pavel, marele vas al cunoştinţei, binevestindu-ne din convingerea sa deplină, zice: „Împărăţia Cerurilor nu este mâncare şi băutură, ci dreptate, pace şi bucurie în Duhul Sfânt“ (Rom. XIV, 17), care sunt roada dragostei desăvârşite. Aşa încât cei ce înaintează până la desăvârşire pot să guste aici des din ea, dar desăvârşit nimenea nu o poate câştiga, decât numai când „se va înghiţi desăvârşit ce este muritor de viaţă“ (2 Cor. V, 4).

91. Mi-a povestit careva dintre cei ce iubesc pe Domnul cu o voinţă nesăturată: „Dorind eu să cunosc lămurit dragostea lui Dumnezeu, mi-a dăruit aceasta Bunul întru simţire şi încredinţare multă. Şi aşa de mult am simţit această lucrare, încât sufletul se grăbea cu o negrăită bucurie şi dragoste să iasă din trup şi să ajungă la Domnul, nemaiştiind parcă chipul vieţii acesteia trecătoare.“ Cel ce a ajuns la

trăirea acestei iubiri, chiar dacă ar fi ocărât sau păgubit de nenumărate ori de cineva (căci se întâmplă să aibă acesta încă pe cineva care să-l necăjească), nu se mânie împotriva lui, ci rămâne oarecum lipit de sufletul celui ce-l ocărăşte sau îl păgubeşte. Numai împotriva acelora se aprinde, care se pornesc împotriva săracilor sau grăiesc nedreptate împotriva lui Dumnezeu, cum zice Scriptura (Ps. LXXIV, 6), sau vieţuiesc altcumva în răutate. Căci cel ce iubeşte pe Dumnezeu mai mult decât pe sine însuşi, mai bine zis cel ce nu se mai iubeşte pe sine, ci numai pe Dumnezeu, nu-şi mai răzbună cinstea sa, ci vrea să fie cinstită numai dreptatea Celui ce l-a cinstit pe el cu cinste veşnică. Iar aceasta nu o face numai cu o voinţă mai slabă, ci ca unul care şi-a făcut o deprindere dintr-o astfel de aplecare, fiindcă a cercat mult dragostea lui Dumnezeu. Pe lângă acestea trebuie să ştim că cel ce a fost dus la o aşa de mare dragoste de către Dumnezeu se află mai presus şi de credinţă în vremea lucrării ei, ca unul ce are de acum întru simţirea inimii, prin marea lui dragoste, pe însuşi Cel cinstit prin credinţă. Aceasta ne-o arată lămurit Sfântul Pavel, zicând: „Iar acum rămân acestea trei: credinţa, nădejdea şi dragostea; iar mai mare dintre ele este dragostea“ (Cor. XIII, 13). Căci cel ce are, cum am zis, în bogăţia dragostei pe Dumnezeu, este cu mult mai mare decât credinţa sa, ca unul ce se află întreg în dragostea sa.

92. Faza de mijloc din lucrarea sfintei cunoştinţe ne pricinuieşte nu puţină întristare când, ocărându-l pe cineva dintr-o întărâtare oarecare, ni l-am făcut duşman. Fiindcă ea nu încetează de-a împunge conştiinţa noastră până ce, prin multă rugare de iertare, nu aducem pe cel ocărât la cugetul de odinioară. Dar cea mai desăvârşită înţelegere ne face foarte multă grijă şi mustrare chiar când careva dintre oamenii lumii s-ar mânia pe noi pe nedrept, pentru faptul că suntem peste tot sminteală cuiva din veacul acesta. Atunci mintea e stingherită şi de la contemplarea lui Dumnezeu, şi de la cuvântarea despre El. Căci temeiul cunoştinţei fiind, dragostea nu lasă cugetarea să se lărgească în zămislirea de contemplaţii dumnezeieşti, până nu vom recâştiga mai întâi în dragoste şi pe cel ce s-a mâniat în deşert pe noi. Iar dacă acela nu vrea să se întâmple aceasta sau s-a depărtat de locul unde vieţuim noi, se cuvine ca, aşezându-i chipul feţei lui în afecţiunea largă a sufletului, să împlinim astfel în adâncul inimii legea dragostei. Căci cei ce vor să aibă cunoştinţa lui Dumnezeu trebuie să privească spiritual şi feţele celor ce s-au mâniat fără temei, cu un cuget nemânios. Împlinindu-se aceasta, mintea noastră nu numai că se va mişca fără greşeală spre contemplarea lui Dumnezeu, ci se va înălţa şi spre dragostea Lui cu multă îndrăznire, ca una ce se zoreşte neîmpiedicată de la treapta a doua la cea dintâi.

93. Calea virtuţii li se arată celor ce încep să iubească evlavia, aspră şi posomorâtă. Nu fiindcă aşa este ea, ci fiindcă firea omenească îndată ce-a ieşit din pântece la

larg se dă în tovărăşia plăcerilor. Dar celor ce au răzbit dincolo de mijlocul ei li se arată plăcută şi uşoară. Căci obişnuinţele rele, fiind supuse celor bune prin împlinirea binelui, s-au pierdut deodată cu amintirea plăcerilor nesocotite. Drept urmare, sufletul umblă de aici înainte cu bucurie pe toate cărările virtuţilor. Pentru aceasta Domnul, aducându-ne la începutul căii mântuirii, zice: „Strâmtă şi anevoioasă este calea care duce la viaţă şi puţini umblă pe ea“ (Matei VII, 14). Iar către cei ce vor să se apuce cu multă hotărâre de păzirea sfintelor Sale porunci, zice: „Jugul Meu este blând şi sarcina mea uşoară“ (Matei XI, 40). Deci la începutul nevoinţelor trebuie să împlinim sfintele porunci ale lui Dumnezeu cu o voinţă oarecum silită, ca văzând Domnul cel bun scopul şi osteneala noastră să ne trimită voia Lui cea gata de ajutor, ca să slujim apoi cu multă plăcere poruncilor Sale slăvite. Căci atunci ni se întăreşte de la Domnul voinţa ca să facem, cu multă bucurie, neîncetat binele. Atunci vom simţi cu adevărat că Dumnezeu este „Cel ce lucrează în noi şi să vrem, şi să lucrăm pentru bunăvoinţă“ (Filip. II, 13).

94. Precum ceara dacă nu e încălzită şi înmuiată multă vreme nu poate primi pecetea întipărită în ea, aşa şi omul nu poate primi pecetea virtuţii lui Dumnezeu dacă nu e cercat prin dureri şi neputinţe. De aceea zice Domnul către dumnezeiescul Pavel: „Îţi este de ajuns harul Meu. Căci puterea Mea în neputinţe se desăvârşeşte“ (2 Cor. XII, 9). Dar însuşi apostolul se laudă zicând: „Cu mare plăcere deci mă voi lăuda întru neputinţele mele, ca să se sălăşluiască întru mine puterea lui Hristos“ (ibidem). Dar şi în Proverbe s-a scris: „Pe care-l iubeşte, Domnul îl ceartă; şi bate pe tot fiul pe care-l primeşte“ (III, 12). Apostolul numeşte neputinţe năpustirile vrăjmaşilor crucii care se întâmplau necontenit lui şi tuturor sfinţilor, ca să nu se înalţe, cum însuşi zice, de bogăţia covârşitoare a descoperirii (2 Cor. XII, 7), ci să stăruiască mai degrabă prin smerenie în chipul desăvârşirii, păzind prin desele umiliri, cu evlavie, darul dumnezeiesc. Iar noi numim neputinţe gândurile rele şi slăbiciunile trupeşti. Căci atunci trupurile sfinţilor ce se nevoiau împotriva păcatului fiind predate bătăilor aducătoare de moarte şi altor felurite chinuri erau cu mult deasupra patimilor intrate în firea omenească prin păcat. Dar acum Bisericile având pace multă din mila Domnului, trebuie să fie cercat trupul celor ce se nevoiesc pentru evlavie cu multe slăbiciuni, iar sufletul, cu gânduri rele.

Aceasta se întâmplă mai ales celor în care cunoştinţa lucrează întru multă simţire şi încredinţare ca să fie feriţi de toată slava deşartă şi mândria şi să poată primi, cum am zis, cu multă smerenie pecetea frumuseţii dumnezeieşti, după Sfântul care zice: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne“ (Ps. IV, 7). Deci trebuie să răbdăm cu mulţumire voia Domnului. Căci în felul acesta ni se va socoti drept a doua mucenicie necontenita supărare din partea bolilor şi lupta cu gândurile drăceşti. Căci cel ce zicea atunci sfinţilor mucenici prin acele căpetenii nelegiuite

să se lepede de Hristos şi să dorească slava lumească, spune şi acum neîncetat aceleaşi lucruri robilor lui Dumnezeu. Cel ce aducea atunci chinuri peste trupurile drepţilor şi ocăra cumplit pe cinstiţii dascăli prin cei ce slujeau socotinţelor sale diavoleşti aduce şi acum felurite pătimiri mărturisitorilor evlaviei, împreună cu multe ocări şi umiliri, mai ales când aceştia ajută cu multă putere săracilor ce suferă pentru slava Domnului. De aceea trebuie să ne împlinim mucenicia conştiinţei noastre cu multă hotărâre şi răbdare înaintea lui Dumnezeu. Căci „răbdând, zice, am aşteptat pe Domnul, şi El a căutat spre mine“ (Ps. XXXIX, 2).

95. Smerita cugetare este un lucru greu de câştigat. Cu cât este mai mare, cu atât se cer mai multe strădanii pentru dobândirea ei. Ea se iveşte în cei părtaşi de sfânta cunoştinţă în două cazuri şi chipuri: când luptătorul pentru evlavie se află la mijlocul drumului experienţelor duhovniceşti, el are un cuget mai smerit din pricina neputinţei trupului sau a celor ce duşmănesc fără temei pe cei ce se îngrijesc de dreptate, sau a gândurilor rele; apoi când mintea e luminată de harul dumnezeiesc întru simţire şi siguranţă multă, sufletul are smerita cugetare ca pe o însuşire firească, întrucât, fiind plin de bunătate dumnezeiască, nu mai poate să se umple de slavă deşartă, chiar dacă ar împlini neîncetat poruncile Domnului, ci se socoteşte pe sine mai smerit decât toţi, în urma împărtăşirii de bunăvoinţa dumnezeiască. Cea dintâi smerită cugetare cuprinde de multe ori întristare şi descurajare. Iar cea din urmă cuprinde bucurie împreunată cu o sfială plină de înţelepciune. Fiindcă cea dintâi se iveşte, cum am zis, în cei ce se află la mijlocul nevoinţelor, iar cea de-a doua se trimite celor ce s-au apropiat de desăvârşire. Cea dintâi se întristează adeseori când e lipsită de fericirile pământeşti. Cea de-a doua, chiar dacă i-ar oferi cineva toate împărăţiile pământului, nu se impresionează şi nu simte săgeţile cumplite ale păcatului. Căci fiind cu totul duhovnicească, nu mai cunoaşte deloc slava trupească. Dar tot cel ce se nevoieşte a trebuit să treacă prin cea dintâi ca să ajungă la cea de-a doua. Căci dacă nu ne-ar înmuia harul, aducând asupra noastră pătimirile povăţuitoare ca să lămurească voia noastră cea slobodă, nu ne-ar dărui strălucirea smereniei de pe urmă.

96. Cei ce iubesc plăcerile vieţii de aici trec de la gânduri la greşeli. Căci fiind purtaţi de o judecată nesocotită doresc să se prefacă aproape toate gândurile lor pătimaşe în cuvinte nelegiuite şi în fapte necuviincioase. Iar cei ce încearcă să ducă o viaţă de nevoinţe, scăpând de greşeli, trec uşor la gânduri rele sau la cuvinte rele şi vătămătoare. Căci dacă dracii văd pe aceştia ţinându-se cu plăcere de ocări sau grăind lucruri deşarte şi nelalocul lor, sau râzând cum nu trebuie, sau mâniindu-se fără măsură, sau poftind slava goală şi deşartă, se înarmează cu grămada împotriva lor. Pentru că luând mai ales iubirea de slavă ca prilej pentru răutatea lor şi sărind prin ea înlăuntru, ca printr-o oarecare portiţă întunecoasă, ei izbutesc să răpească

sufletele. Deci cei ce vor să vieţuiască la un loc cu mulţimea virtuţilor sunt datori să nu dorească nici slavă, nici întâlniri multe, nici să facă ieşiri dese sau să defăimeze pe cineva, chiar dacă ar fi vrednic de defăimare, nici să vorbească multe, chiar dacă ar putea să le spună toate bune; căci vorba multă împrăştiind fără măsură mintea nu numai că o opreşte de la lucrarea duhovnicească, ci o şi predă dracului trândăviei, care, slăbind-o peste măsură, o predă apoi dracului întristării şi pe urmă celui al mâniei. Deci se cuvine ca mintea să se ocupe pururea cu păzirea sfintelor porunci şi cu pomenirea adâncă a Domnului slavei. „Căci cel ce păzeşte, zice, porunca nu va cunoaşte cuvânt rău“, adică nu se va abate la gânduri sau la cuvinte rele.

97. Când inima primeşte cu oarecare durere fierbinte săgetăturile dracilor, încât îi pare celui războit că primeşte chiar săgeţile înseşi, sufletul urăşte cu amar patimile, ca unul ce se află la începutul curăţirii. Căci dacă nu s-ar îndurera mult de neruşinarea păcatului, nu ar putea să se bucure îmbelşugat de bunătatea dreptăţii. Cel ce vrea, prin urmare, să-şi curăţească inima să o încălzească necontenit cu pomenirea Domnului Iisus, neavând decât acest cuget şi acest lucru, fără încetare. Căci cei ce vor să se lepede de putreziciunea lor nu se cade ca uneori să se roage, iar alteori nu, ci pururea să petreacă cu rugăciune în păzirea minţii, chiar dacă s-ar afla undeva afară de casa de rugăciune. Căci precum cel ce vrea să curăţească aurul dacă lasă să înceteze oricât de scurtă vreme focul din cuptor face să se aşeze iarăşi zgura pe aurul curăţit, aşa şi cel ce uneori pomeneşte pe Dumnezeu, alteori nu, pierde prin întrerupere ceea ce socoteşte să câştige prin rugăciune. Este propriu bărbatului iubitor de virtute să ţină pururea pământul inimii în focul pomenirii lui Dumnezeu, ca aşa, curăţindu-se răul puţin câte puţin sub dogoarea bunei pomeniri, sufletul să se întoarcă cu desăvârşire la strălucirea sa firească, spre şi mai multă slavă.

98. Nepătimirea nu înseamnă a nu fi războiţi de draci, căci atunci ar trebui să ieşim, după apostol, din lume (1 Cor. V, 10), ci, războiţi fiind de ei, să rămânem nebiruiţi. Căci şi luptătorii îmbrăcaţi în fier sunt ţinta săgeţilor trimise de vrăjmaşi şi aud sunetul săgeţilor, şi văd săgeţile trimise, dar nu sunt răniţi de ele, pentru tăria îmbrăcăminţii de război. Pentru că fiind acoperiţi cu fier, ei rămân nebiruiţi când sunt războiţi. Deci şi noi fiind înarmaţi cu toate armele Sfintei Lumini şi cu coiful mântuitor al tuturor faptelor bune să tăiem cetele întunecoase ale dracilor. Căci curăţia nu vine numai din a nu mai face cele rele, ci şi din a stinge cu totul relele, prin împlinirea cu grijă a celor bune.

99. Când va birui omul lui Dumnezeu aproape toate patimile, rămân să-l mai războiască doi draci. Dintre aceştia unul supără sufletul, ducându-l de la multa

iubire de Dumnezeu la o râvnă nelalocul ei, încât acesta nu mai vrea să placă şi altul lui Dumnezeu afară de el. Iar celălalt supără trupul, stârnindu-l printr-o anumită aprindere spre pofta împreunării. Aceasta se întâmplă trupului din pricină că o atare plăcere e proprie firii în scopul naşterii de prunci şi de aceea e uşor de biruit; dar şi din pricina îngăduinţei (părăsirii) din partea lui Dumnezeu. Căci când vede Domnul pe vreun nevoitor înflorind bogat în mulţimea virtuţilor, îl lasă să fie întinat de acest drac, ca să se socotească pe sine mai nevrednic decât toţi oamenii din viaţă. Supărarea din partea acestei patimi sau urmează isprăvilor de vrednicie, sau chiar le premerge uneori, ca fie într-un fel, fie într-altul, să dea sufletului părerea că e netrebnic, oricât de mari ar fi isprăvile lui. Cu primul drac ne vom lupta folosind multă smerenie şi dragoste, iar cu al doilea, prin înfrânare, nemângâiere şi gândire adâncă la moarte. Simţind astfel neîncetat lucrarea Duhului Sfânt, ne vom ridica şi deasupra acestor patimi, întru Domnul.

100. Câţi ne facem părtaşi de sfânta cunoştinţă vom avea parte, fără îndoială, şi de împrăştierile fără de voie. „Am însemnat, zice dumnezeiescul Iov, şi ceea ce am greşit fără voie." Şi a făcut aşa cu dreptate. Căci dacă nu ar înceta cineva de-a pomeni pururea pe Dumnezeu şi dacă n-ar uita uneori sfintele lui porunci, nu ar cădea în greşeala de voie sau fără de voie. Trebuie, prin urmare, să aducem îndată Stăpânului mărturisire întinsă şi despre greşelile fără de voie, adică să împlinim cu prisosinţă canonul obişnuit (căci nu este om care să nu facă greşeli omeneşti), până se va încredinţa conştiinţa noastră prin lacrimile dragostei despre iertarea acestora. „Căci de vom mărturisi, zice, păcatele noastre, credincios este şi drept ca să ne ierte păcatele noastre şi să ne curăţească de toată strâmbătatea" (1 Ioan I, 9).

Trebuie să luăm aminte la simţirea cu care facem mărturisirea, ca nu cumva conştiinţa noastră să se mintă pe sine cugetând că s-a mărturisit de-ajuns lui Dumnezeu. Fiindcă judecata lui Dumnezeu este cu mult mai bună decât conştiinţa noastră, chiar dacă ar fi cineva deplin încredinţat că nu mai ştie nimic necurăţit în sine.

Prea înţeleptul Pavel ne învaţă zicând: „Dar nici pe mine nu mă judec. Căci deşi nu ştiu nimic întru mine, dar nu mă îndreptez întru aceasta. Iar Cel ce mă judecă pe mine este Domnul" (Efes. VI, 13). Dacă deci nu ne vom mărturisi cum trebuie şi pentru greşelile fără voie, vom afla în noi în vremea ieşirii noastre o oarecare frică nelămurită. Trebuie să ne rugăm şi noi, cei ce iubim pe Domnul, ca să ne aflăm atunci în afară de orice frică. Căci cel ce se va afla atunci în frică nu va trece slobod peste căpeteniile iadului. Fiindcă are, ca şi acelea, în frica sufletului o mărturie a păcatului său.

Dar sufletul ce se veseleşte în dragostea lui Dumnezeu în ceasul dezlegării se înalţă atunci cu îngerii păcii deasupra oştilor întunecate. Căci dragostea duhovnicească parcă îl într-aripează, dat fiind că a împlinit fără lipsuri Legea (Rom. XIII, 10). De aceea cei ce ies cu o astfel de îndrăznire din viaţă vor fi răpiţi până în prezenţa Domnului împreună cu toţi sfinţii. Iar cei ce se tem chiar şi numai puţin în ceasul morţii vor fi lăsaţi în grămada celorlalţi oameni, ca unii ce se află sub judecată; căci ei vor trebui să fie cercaţi prin focul judecăţii (Din această tâlcuire a locului din 1 Corinteni III, 13 se vede că „focul“ de care vorbeşte Sfântul Pavel este judecata din urmă, care va proba definitiv sinceritatea faptelor bune şi le va arăta cum sunt pe cele aparent bune, ca să nu se mai laude fariseii cu ele.) şi aşa să primească partea ce li se cuvine după faptele lor, de la Bunul nostru Dumnezeu şi Împărat Iisus Hristos. Fiindcă El este Dumnezeul dreptăţii şi a Lui este bogăţia bunătăţii Împărăţiei, de care ne va face parte nouă celor ce-L iubim pe El, în veac şi în toţi vecii vecilor. Amin.

***

Tâlcuirea Sfântului Maxim Mărturisitorul la cuvântul capului 100, care zice: „Căci vor trebui să fie cercaţi prin focul judecăţii“, despre al cărui înţeles au întrebat unii. Cei ce au dobândit dragostea desăvârşită faţă de Dumnezeu şi şi-au înălţat aripile sufletului prin virtuţi se răpesc în nori şi la judecată nu vin, cum zice apostolul. Iar cei ce n-au câştigat cu totul desăvârşirea, ci au păcate şi isprăvi bune laolaltă, vin la locul judecăţii şi acolo, fiind oarecum arşi prin cercetarea faptelor bune şi rele (O nouă dovadă că „focul“ din 1 Corinteni III, 13 e „judecata“ sau „cercetarea“ faptelor, şi nu un foc oarecare ce curăţă pe cel ce nu s-a dus curăţit de aici.), dacă se va îngreuia cumpăna celor bune se vor izbăvi de munci. (Răspuns la Întrebarea 10 din Quaestiones et dubia.)

(extras din Filocalia volumul I, ed. a II-a, tradusă din greceşte de Prof. stavr.dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947 - Institutul de Arte grafice “Dacia Traiana S.A.)